JOH. BAPT. VICI ORATIONES QUINQUE INEDITAS EX COD. MS. PARTIM...

Giambattista Vico, Antonio Galasso

JOH. BAPT. VICI

ORATIONES QUINQUE INEDITAS

EX COD. MS. PARTIM AUTHOGRAPHO

QUI IN R. NEAPOLIT. BIBLIOTHECA SERVATUR

EDIDIT

ANTONIUS GALASSO

BIBLIOTHECARIUS

NEAPOLI
1869

ORATIONES.

JOH. BAPT. VICI

ORATIONES QUINQUE INEDITAS

EX COD. MS. PARTIM AUTHOGRAPHO

QUI IN R. NEAP. BIBLIOTHECA SERVATUR

EDIDIT

ANTONIUS GALASSO BIBLIOTHECARIUS

NEAPOLI
1869

TIPOGRAFIA DEI FRATELLI TESTA
Strada Cavone, 222.

VITO FORNARIO

R. BIBLIOTHECAE PRAEFECTO

QUI SUMMI PHILOSOPHI PRIMITIAS

EDITAS VOLUIT

ANTONIUS GALASSO.

Lectori Editor.

Augurales quas primum edimus Vici Orationes, ex Cod. MS. cura per quam diligenti transcriptae sunt. Codex cartaceus, in folio parvo, aliena manu scriptus est, praeter Dedicationem, Indices atque *Emendationes*, quae sunt authographae, sed aquae maculis tineisque ita corruptae et corrosae, ut pene deletae videantur.

Oblitus enim imo sepultus jacebat in urbano FF. Capucinorum *Conceptionis* Coenobio, vulgo *S. Efrem Nuovo*, unde nuper erutus in hanc R. Bibliothecam translatus est. Ceterum, quae in sequenti ipsius Auctoris Dedicatione leguntur, satis ostendunt cur ibi repertae Orationes, et adhuc non editae sint. Si plura de Codice scire velis, lege quae de iisdem Orationibus praefati scripsimus in nostra italica Dissertatione, cui titulus: *Storia intima della Scienza Nuova*. Vale.

ANTONIO PALAZOLIO

E FRANCISCANA CAPUCINORUM FAMILIA

SACRO ORATORI NOSTRAE TEMPESTATIS ELOQUENTISSIMO

HUNC

DE FINIBUS ET RATIONE STUDIORUM

AUTOGRAPHUM CODICEM

UT

LUCULENTIORI VITA

IN EJUS AMPLISSIMA CELLULA

QUAM PUBLICIS LITERARUM TYPIS CONSIGNATUS

FRUATUR

JOH. BAPTISTA VICUS

DAT DEDICATQUE.

DE
STUDIORUM FINIBUS
NATURAE HUMANAE CONVENIENTIBUS

ORATIO I.

Ut Mentis divinam *vim* usquequaque excolamus.

ORATIO II. (a)

Ut animum virtute, et sapientia conformemus.

ORATIO III.

Quae est priorum Appendix quaedam.
Ut simulatam et vanam eruditionem fugiamus.

DE FINIBUS POLITICIS

ORATIO IV.

Ut quisque comuni civium bono erudiatur.

ORATIO V.

Ut armorum gloriam, et Imperii amplitudinem literis augeamus.

DE FINE CHRISTIANO

ORATIO VI.

Ut corruptam emendemus naturam et humanam societatem, quo latius fieri possit adjuvemus.

DE RATIONE STUDIORUM

EADEM ORATIONE

Ut quam studiorum Rationem corrupta natura dictat sequamur.

DISSERTATIO

Auctior typis edita (b)

Qua via incommoda nostrae studiorum Rationis cum antiqua comparatae vitanda essent, quo nostra rectior antiqua, meliorque esse possit

(a) Lege notulam p. 16.
(b) Et ideo rursus non edendam visum est.

ORATIO I.

HABITA XV KAL. NOVEMBRIS ANNO CIƆIƆCIC.

CUJUS ARGUMENTUM

Suam ipsius cognitionem ad omnem doctrinarum orbem brevi absolvendum maximo cuique esse incitamento.

Multa quidem sapienter a Majoribus nostris inventa, atque instituta sunt, quibus haec Civitas fundata ad bene, beateque vivendum ordinaretur: sed nullum aeque praeclarius, quam quod cum nobis anniversarium hunc diem ad studiorum exercitationem per aestivas ferias intermissam de integro repetendam constituissent; cum oratione habita qua Adolescentes ad labores alacri animo capessendos exhortaremur, inaugurari voluerunt. Cum enim natura ita comparatum sit, ut homines a labore ad ocium sint proclives; et ardua detrectent, et consectentur prona; res sane exposcebat, immo efflagitabat, ut ad ingenuas artes, scientiasque quae non nisi summa animi contentione, maximis vigiliis, ac sudoribus, obstinata assiduitate, et acri diligentia comparantur, aliquo argumento confirmarentur. Itaque omnes pacatae Civitatis fructus, qui magna ex parte in huiusmodi studiis excolendis sunt positi, omnes, inquam, in hoc utilissimo instituto, ut in semine arbores, continentur. At vero illud est beatissimum huius seculi ingenium, ea literarum, et potissimum in hac Civitate fortuna, ut ab ineunte pueritia homines miro quodam, et incredibili literarum desiderio tenean-

apud vos habeatur, qui non in omni doctrinarum orbe exquisite versatus sit, nec ulla sit disciplina, quam non ad unguem perdidicerit, et perdidicerit, ita ut in unaqualibet sola omnem aetatem laborasse videatur. Quid ipse igitur adferam vestra expectatione dignum, Auditores, qui generosos hujus juventutis animos expleam, quod infra et spem vestram, et istorum dignitatem non sit? Quid dignum hoc sanctissimo sapientiae sacrario? Quid dignum hoc amplissimo, atque ornatissimo ad dicendum loco, quem nunc primum insolens conscendi dicturus? Sed iste frequens consessus vester, confertissima haec corona, isthaec vestra omnium summa alacritas vultu, et aspectu significata me haerentem excitat, et non reficit modo, et confirmat, sed ad altiora etiam erigit, et extollit; ut Argumentum vobis hodie proponam, quo potissimum uno adiuncta bonarum artium, et scientiarum genera brevi perdiscenda singuli vestrum sese pares esse cognoscant, ac satis, superque sufficere: cujus Argumenti; ut ita dicam, sphaera in hoc axe, et cardine omnis circumrotatur: *Sua ipsius cognitio ad omnem doctrinarum orbem brevi absolvendum maximo cuique est incitamento.* Vos itaque flos, et soboles ingenuae Juventutis, ad quos precipue haec mea oratio dirigitur, hoc agite, et animis adeste: nam vestra benignitate fretus me spero effecturum, ut hodiernus dies, et mihi pulcherrimi facti, et vobis ingentis beneficii fructum obtulisse videatur.

Inter multa et sapientissima, quae celebrantur vitae ad beatitudinem instituendae praecepta, illud omni ex parte absolutum, et totum ad eam rem factum videtur, quod duabus voculis comprehensum aureis literis in templo Apollinis Delphici consecravit antiquitas, Γνῶθι σεαυτόν; *Temet nosce.* Scitum sane tanta refertum, et cumulatum laude, ut quamvis complures ad Pythagoram, multi ad Thaletem Milesium, ad Biantem alii, alii ad Chilonem Lacedaemonium retulerint, omnes pro-

fecto humanae sapientiae columina omnium ferme calculis reputatos; tamen, cum tam pressa verborum brevitate tantam bonae frugis copiam contineret, ut nihil supra, ab hominibus quamlibet sapientissimis abjudicatum est, et Pythio Oraculo summa omnium consensione attributum. Nec vero tanta esset ejus dicti celebritas, si ut vulgo opinantur ad reprimendam animorum elationem, atque humanam superbiam infringendam id forte esset excogitatum: quandoquidem innumera, et propemodum infinita ubique locorum prostant humanae imbecillitatis, miseriaeque argumenta. Prodeat sapientum eloquentissimus, eloquentum sapientissimus Cicero, et coelsissimo illo ore divinam ejus dicti vim explicet: *Nosce te dicit: hoc dicit: nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: at animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam mentis praeceptum, sic, ut tributum Deo sit.* Sat Tullius, ut nos intelligamus, sapientissimum hoc effatum eo potius respicere, ut homines, quorum divina ingenia verecundia humi affligit, diffidentia sui premit, magnarum rerum desperatio conterit, ad grandia quaeque et sublimia, quibus pares sunt, et sufficiunt, excitentur, et erigantur. Temet igitur nosce, Adolescens ad sapientiam factus, ut sapientiam assequaris.

At inquies, magnus ingenii conatus est, revocare mentem a sensibus, et a consuetudine cogitationem abducere. Esto: at vero magnorum conatuum, magni aeque solent esse profectus. Tute igitur collige, et temet nosce: nosce animum tuum: et quam egregium, quam eximium, quam praestantem agnoveris, nisi tute tibi imponas, fateare. At mentis acies, quae omnia invisit, se ipsam intuens hebescit. Vel hoc ipso agnoscis animi tui divinitatem, eumque Dei Opt. Max. simulacrum esse animadvertis. Ut enim Deus per ea, quae facta sunt, atque hac rerum universitate continentur, cognoscitur, ita et animus per

rationem, qua praestat, per sagacitatem, et motum, per memoriam, et ingenium divinus esse percipitur. Expressissimum Dei Simulacrum est Animus. Ut enim Deus in Mundo, ita animus in corpore est. Deus per mundi elementa, animus per membra corporis humani perfusus; uterque omni concretione secreti; omnique corpore meri, purique agunt.

Et Deus in Mundo, et in corpore animus ubique adest, nec usquam comprehenditur. Deus enim in aethere movet sydera; in aëre intorquet fulmina; in mari procellas ciet; in terra denique cuncta gignit; nec coelum, nec mare, nec tellus Dei circumscriptae sunt sedes. Mens humana in aure audit, in oculo videt, in stomacho irascitur, ridet in liene, in corde sapit, in cerebro intelligit; nec in ulla corporis parte habet finitum larem. Deus complectitur, et regit omnia, et extra Deum nihil: Animus, ut cum Sallustio loquar, *rector humani generis, ipse agit atque habet cuncta, neque ipse habetur*. Deus semper actuosus; semper operosus animus. Mundus vivit, quia Deus est: si Mundus pereat, etiam Deus erit. Corpus sentit, quia viget animus; si corpus occidat, animus tamen est immortalis. Tandem Deus naturae artifex; Animus artium fas sit dicere, Deus. O animi praestantiam singularem, quae nisi per Dei opt. max. similitudinem, accomodate, et apposite explicari non possit! Agnovistis similitudinem animi: agnovistis naturam. Est enim divina quaedam vis cogitandi, cujus quanta est, Deus immortalis, velocitas! quam celeres motus, ac plane ignei! quam varia, diversa, et multiplicia munia! quanta dexteritas, et solertia! Atque utinam adeo densum, et multiplex orationis genus mea mihi Minerva effinxisset, ut animi virtutes, quemadmodum vos cogitatione, ita ego verbis assequi possem. Digitum itaque ad eas duntaxat intendam: vos de iisdem, quam maximae sint, judicatote. Principio quid illud, quod uno, eodemque temporis momento res dissimillimas per sensus, veluti nuncios

comprehendimus: atque in unoquoque earum genere acerrimus judex, animus discrimina animadvertit tot, tamque varia, ut quo plura internoscat, eo minora referre valeat? Nam quae usquam floruit lingua, cui tanta esset verborum copia, ut singulos colores propriis verbis donarit? sapores omnes sua quemque nota distinxerit? non odores omnes paucis iisque alienis vocabulis designarit? Vis vero illa rerum imagines conformandi quae dicitur phantasia, dum novas formas gignit, et procreat, divinitatem profecto originis asserit, et confirmat. Haec finxit majorum, minorumque gentium Deos: haec finxit heoras: haec rerum formas modo vertit, modo componit, modo secernit: haec res maxime remotissimas ob oculos ponit: dissitas complectitur; inaccessas superat; abstrusas aperit; per invias viam munit. At quanta, et quam incredibili velocitate? Dixerim Magellanicam terram; jam peragrastis: protulerim novam Zemblam; jam accessistis: commemorarim Oceanum; jam tranastis: Coelum nominarim: jam, ut cum *Poeta* loquar, *moenia mundi* excessistis. Et solis itinera miramur adhuc, ad quae conficienda quatuor supra viginti horarum spacium insumit; et sunt tamen gentes, quae cum eo menstruas noctes expostulent, et querantur! Sed haec minora quae de divina mentis humanae vi dici possunt. Etenim facultas illa percipiendi quam acris! illa componendi, secernendique quam solers! ratiocinandi illa quam velox! Dum tralationem, quam tantopere commendat *Aristoteles*, profero; et vini pateram *Bacchi clypeum* appello, quot, et quam celeres motus in cujusque vestrum dicto citius excitari. Videt enim quisque vestrum primo hinc Martem, hinc Bacchum: deinde hinc clypeum, hinc pateram intuetur. Statim illico Martem cum clypeo, Bacchum cum patera componit; et Martem armatum clypeo, Baccum gestantem pateram cernit: ibi tum e regione quodque sua Martem, et Bacchum superna, pateram, et clypeum inferna confert: atque

illico Terrae locos omnes percurrens, ab illo caussarum desumit finem: et cum clypei, tum paterae proprios usus considerat; illius hostes, hujus autem sitim arcere: et continuo similitudinem adhibet; quod uti Mars clypeo, ita Bacchus patera utatur, ille ut hostes, hic vero, ut arceat sitim; et praeterea clypei, pateraeque figuras confert; easque in genere rotundarumque rerum congruere animadvertit! hinc extemplo trasversum graditur, et has quatuor formas decussat: et sinistrorsum prius Marti pateram, dextrorsum deinde Bacco clypeum appingit: ut postremo clypeum, pateram Martis, pateram, clypeum Bacchi esse cognoscat. O quam infra dignitatem de animi motibus hactenus edissertasti Philosophia; quae hoc mentis opus inter primas ejus perceptiones accenses; cum tot in eo,et tam variae compositiones, et ratiocinationes inesse videantur. At etiam vis, qua mens humana res inter se componit, aut a se invicem secernit, tanta est, ut qua dexteritate, et solertia praedita sit, a quovis eloquentissimo, nedum a me, explicari unquam possit. Etenim quid est, quod uno oculorum obtutu turpitudinem in rebus, aut deformitatem videmus? nisi quod ad temporis punctum omnia, ut exemplo utar, humani corporis membra intuentes, contuentesque ea inter se componimus, et ordinamus; omniumque commensum,aptitudinemque conspicimus; et quid congruat, quid alienum sit; quid desit aut superet animadvertimus: ita ut quot sunt corporis partes, sunt enim propemodum infinitae, tot sint uno temporis momento efformata judicia. Quid item illud, quod statim atque animus eam attingit aetatem, ut ratione, cujus est particeps, uti possit, in eo Dei Opt. Max. religio protinus excitetur? Quid? seipsum novit. At vero Divina Philosophia longum argumentationum contextum, longamque seriem deducit; et ut alii alia nectatur, ac omnes inter se aptae rationes, et colligatae sint, explicat, quibus homo vixdum profari potest, a sui ad Dei cognitionem graditur,

et ascendit. Date paulisper animum in ditionem meam, Auditores, et Philosophiam Nobis nostrorum animorum divinitatem demostrantem et commostrantem audiamus. Etsi de omnibus omnino rebus mens humana haereat, dubitetque, nullo usquam pacto ambigere potest, quod cogitet: nam id ipsum ambigere cogitatio est. Cum itaque nequeat se noncogitationis consciam agnoscere; ab ea cogitandi conscientia conficit primum, quod sit res quaedam: nam si nihil esset, qui cogitaret? Deinde sibi infinitae cujusdam rei notionem esse insitam sentit; tum adsumit; tantundem in causa esse oportere, quantum in re est, quae ab ea caussa producatur: hinc denuo colligit, eam infinitae rei notionem a re, quae sit infinita, provenire: heic se finitum, et imperfectum agnoscit: itaque infert, eam notionem sibi ab infinita quadam re, cujus ipse aliqua sit particula, obortam esse. Hoc explicato adsumit: quod infinitum est, in se continet omnia, nec a se quicquam excludit. Hinc rursus complectitur; eam notionem sibi esse a natura omnium perfectissima ingenitam. Proponit iterum: quod perfectissimum est, id omnibus est perfectionibus cumulatum. Colligit denuo: itaque ab eo nulla secreta est. Ad haec assumit: perfectio est, quid esse: tandem denique concludit: est igitur Deus: cumque Deus sit omnia, est omni pietate dignus. O mira mentis humanae vis, quae in se ipsam conversa, ad cognitionem summi boni, Dei opt. Max. nos perducit. Haec vestrum aliquis forte mirabitur, et juratus negabit, se id aetatis, nedum puerum per hanc rationum, ut ita dicam, cathenam ad Dei cognitionem pervenisse. Pervenit is, pervenit: sed animum non advertit. Quivis vestrum cottidie tabulas pictas intuetur; sed innumera non videt, quae pictores observant: cottidie symphonias, et cantus audit; sed quam multa eum fugiunt, quae exaudiunt in eo genere exercitati. Quid ita? quid? quia artem videndi, aut audiendi, picturam, vel musicam non adhibuit advocatam. Quivis vestrum puer

maximo praelusit Philosopho ; sed quia ei deerat Philosophia, haudquaquam animadvertit. Neque sane Philosophi, Historici, Oratores, Poetae, qui aeternam sibi doctissimorum laudem hominum pepererunt, ulla alia de caussa summo habentur in precio, quam quod ad quae animi humani natura fert, rectius, quam alii animum acriusque adverterunt. Haec, ut vidimus, est animi ratiocinantis velocitas, qui lusorii turbinis instar, quum videtur stare, tum maxime movetur. Sed quid ego jocularias res parum ex dignitate gravissimam explico ; quin potius cum sole maximo aeternorum luminum fonte compono, qui quum quiescere videtur, tum longissima itinera conficit? Sed ego majore etiam quodam modo memoriam admiror: nam quid admirabilius ac divinius, quam is copiosissimus rerum, ac verborum in mente humana thesaurus? At quam cito, Deus immortalis! locupletamus! ut bimuli, aut summum trimuli omnia verba, et res, quibus communis vitae usus continetur, memoriter meminerimus: quae si quis lexicographus in ordinem redigere, et componere velit, amplissima librorum volumina perscribat, necesse est. Quid vero illa, quae aut singularem utilitatem, aut summam admirationem hominibus, voluptatemve attulerunt, nonne Ethnici homines suimet ipsorum ignari, sive ad Deos quosdam retulerunt, sive Deorum dona esse existimarunt? Leges, quod iis vitae societas conservetur, Deorum donum *Demosthenes* dixit. At eae donum humani animi vestrum similis fuit. Socrates moralem philosophiam de coelo dictus est devocasse. At is potius animum in coelum intulit. Medicinam Graecia ad Apollinem retulit, Eloquentiam ad Mercurium. At ii homines, ut quivis vestrum fuere. Orphei lyra, Argus navis inter sydera invecta, vestras hominum mentes luculento testimonio caelestes esse confirmant. Et ut hanc rem omnem brevi complectar: Dii omnes, quod ob aliquod beneficium in hominum societatem collatum Coelo appinxit Antiquitas, vos

estis. O mira sui ipsius cognitio, quam alte nos effers, et evehis! Est vobis omnibus, Auditores, animus suus cuique veluti Deus: divina vis est, quae videt; divina, quae audit; divina, quae rerum formas gignit; divina, quae percipit; divina, quae judicat; divina, quae, colligit; divina, quae meminit: videre, audire, invenire, componere, inferre, reminisci divina. Sagacitas, acumen, solertia, capacitas, ingenium, velocitas, mira, magna, divina. Cum haec ita sint; et homines tot, tanta ac tam praeclara habeant ad sapientiam comparandam a natura praesidia; quid illud est, quod eos a pulcherrimis literarum studiis retardat, ac remoratur? Quae admiratio eo major mihi esse solet, quod imprimis hominis propria sit inquisitio veri, qua cottidie avemus aliquid videre, audire, aut discere, et summa perfundimur voluptate ubi de rebus novis, vel occultis, quid in iis syncerum, certumque sit, deprehendimus. Natura enim nos ad veritatem fecit: ingenium ducit: admiratio sistit: ut vere intuenti mihi illud sit magis mirum: ignaros esse tam multos. Quandoquidem ut fumus oculis, stridor auribus, naribus foetor adversus est, et infestus; ita errare, nescire, decipi humanae menti inimicum. Istius notae homines haudquaquam se norunt: ignorant divinam animi vim; quid possint praestare non tenent. Idque adeo abjecti in rerum altissimarum ignoratione jacent: quia animi facultatibus, tanquam alis ad sublimia quaeque se nunquam librare tentarunt. Alii

possunt quia posse videntur;

Nobis non videtur posse qui possumus! Experiamur itaque quid possimus; et facile habebimus quid potuimus. Excitemus illas nobis tot rerum, atque tantarum a prima veritate insitas, et quasi consignatas notiones; quae in animo tanquam igniculi sepulti occluduntur, et magnum cunctae eruditionis

incendium excitabimus. Vulgata enim est de illo Socratis puero apud *Platonem* historia : qui ad facillimas, notissimasque Philosophi interrogatiunculas gradatim respondens, de quadrati dimensione apodixem geometricam omnis geometriae ignarus expressit. Vobiscum sunt, vobiscum scientiae omnes, Adolescentes, si vosmetipsos recte noveritis, fortunatissimi. Nihil restat, nisi ut ad eas animum intendatis. O insignem desidiosorum ignominia! eos sapientes non esse: cur? quia noluerint: quando ut sapientes simus, id voluntate maxime constat: cujus quanta, et quam mira vis est, et efficacia Poetae declarant: qui dum grandia quaedam, et sublimia phantasiae ope apprehendere student; ad ea vehementer intendunt animum; quo voluntatis conatu alienati, ea numeris mandant, quae cum motus ille animi eos, veluti quidam ventus, defecerit, superioris cujusdam mentis, vix sua esse credant. Quamobrem sic existimatote: si animi neque inter cupiditates, pravasque affectiones distrahuntur, fieri nullo pacto potest, quin, si ad sapientiae studia adjungantur; quicquid unquam eruditionis ab egregiis Aucthoribus repertum, ac traditum fuerit, id brevi universum perceptum, et cognitum quam facillime habeant: sin applicati, nihil tamen quicquam, parumve profecerint, aut iis Doctorum copia facta non est : aut bene nata eorum ingenia instituentium vitio perierunt: sin et praeceptorum locus factus sit, et recta eorumdem institutio fuerit; neque tamen omnem scientiarum orbem absolverint; eos alio argumento ad scientias ediscendas ductos esse necesse est; et aut utilitate allecti ad hanc, aut jucunditate ad illam, aut splendore ad aliam applicarunt. Sed ea vobis Doctorum copia hac aetate foelicissima suppetit, ut doctior, hac eruditior contigerit antea nemini. En ut honestissimo ordine collocati assidunt, ut vobis praesto sint; et quas disciplinas summis vigiliis et sudoribus compararunt, eas vobis simplici via, ordinata methodo, et bona fide com-

mendare, et credere possint. Hi Amplissimi Magistratus honoribus summis quos incredibili prudentia, sapientiaque gerunt; iis, utpote studiorum suorum praemiis bene partis ad haec studia vos alliciunt, ut deinde ad Rempublicam in partibus vobis credendis accedatis. Hoc ocium, quod vobis Carolus II. potentissimus Hispaniarum Rex facit, ad pacis, et tranquillitatis fructus capiendos, qui magna ex parte in hisce artibus locati sunt, vos invitat. Universi ordines dum studiis, et officiis, Civitas cuncta dum onore, et laude eruditum quemque virum prosequitur, vos eruditissimos esse cupit. Scatent omnia ad bonas artes addiscendas exemplis: stimulis omnia abundant: omnia diffluunt incitamentis: copia doctissima suppetit: locus amplissimus datur: vos ad omnem eruditionem facile, ac brevi perdiscendam nati, et facti estis. Quid igitur reliquum est? ne nolitis.

ORATIO II. [1]

HABITA KAL. NOVEMBRIS ANNO CIƆIƆCC.

CUJUS ARGUMENTUM

Hostem hosti infensiorem, infestioremque, quam stultum sibi esse neminem.

Si quis forte vestrum hanc rerum Universitatem cogitatione, et mente complexus, cuncta sane, quae coelo, terra, marique continentur, ea certo notoque foedere sibi omnia constare; et quod cuique semel a Mundi primordiis attributum est munus,

[1] Principium hujus Orationis, quod in omnibus Vici editionibus desiderabatur, ex eodem Codice hic prodimus, ne acephala Oratio in posterum edatur.

id uno, aequabilique, ut ajunt, tenore fungi, et perennes, ad quos nata sunt, usus afferre animadvertat: is plane ea omnia ad aeternum exemplar facta, aeternoque consilio regi affirmare n'on dubitaverit. At vero si is eadem cogitationis contentione ad hominum genus conversus in eorumdem contemplatione mentis aciem attendat; ubi eorum nedum diversa, et contraria, sed a sua, communique natura aliena, atque abhorrentia studia notaverit; ubi quam miris, immo miseris modis quemque eorum in singulis temporis punctis alium, a se, atque alium fieri, et in hora sibimet displicere deprehenderit; ubi eos veritatis amatores, et erroribus circumfusos, ratione praeditos, et ad libidinem pronos, admiratores virtutis, en in vicia demersos, appetentes foelicitatem, et miseriis coopertos, immortalitatis avidos, et in ocio, de quo aeque ac de morte siletur, marcescentes, contulerit; vereor ne non is in impiam illam temere eat sententiam: perpetuis caelestum corporum conversionibus, et attritu quandam e coelo excidisse humani generis serendi materiam, eamque forte fortuna in terras sparsam, et satam, homines citra omne propositum produxisse. Sed ei rectius ac penitius hanc ipsam rem intuenti, quam longissime a ratione alienum videbitur, eo quod omnium mentes aspernantur, ac respuant; quod inanima, aut animantia quidem, rationis tamen expertia aeterno consilio facta sint, et Divina providentia regantur: unum vero hominem creatarum rerum omnium principem, ad cujus commoditates, et usus tantam rerum ubertatem natura genuit, ut ei terrae omnes, cunctaque maria pateant, pareantque, ipsum fortuïto natum, et fortunae casibus huc illuc iactandum exortum esse existimemus. Cum haec ita sint etc.

ORATIO III.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCI

CUJUS ARGUMENTUM

A literaria societate omnem malam fraudem abesse oportere; si nos vera, non simulata, solida, non vana eruditione ornatos esse studeamus.

Ex tot, tantisque Dei Opt. Max. beneficiis, quot sunt res ex tenebricoso nihilo in hanc mundi lucem editae, et explicatae, cuique vestrum recte ea secum animo reputanti, nullum sane splendidius aeque ac magnificentius donum, quam liberum humanae menti concessum, et datum arbitrium ab infinita ejus bonitate profectum esse videatur. Et vero amplissimum, et sane Regium est, cum reliquae res creatae omnes suae cujusque naturae serviant mancipatae; unum vero hominem imperare. Terra namque suis librata ponderibus aeternum stat; nec usquam titubat, aut labascit: Mare continenter aestu agitatur; nec fines unquam, quibus continetur, egreditur: suos diurnos una, et annuos labores sol durat; nec tantillum declinat, aut punctum temporis cessat: stato tempore annus virescit; stato fert fruges: nec leo pusillum, aut lepus magnum animum inducit: aut tigres feram, aut boves mansuetam naturam exuunt. Unus homo est, quod vult; sit, quod lubet: agit, quod placet. Itaque quum primum humani generis princeps Adamus ex admirabili Damasci figulina a Deo factus prodiit; credo equidem, quod haec rerum Universitas, quae Mundus dicitur, si sensum haberet, cum cunctas res creatas naturae servitia contueretur; hominem vero sui ipsius moderatorem, arbitrumque

conspiceret; cum ex hac naturae libertate, suum, si non dominum, pene dominum certe agnovisset. At utinam Deus fecisset immortalis naturam humanam sibi itidem, ut reliquae, mancipatam: nam arbitrio compedito, homo ad quem rectum rationis usum, factus erat, aequabilius, quam sol, et astra suos circumagunt cursus, recta contenderet: in vitae constantia stabilius, quam Terra in seipsa, consisteret: intra fines humani, divinique juris religiosius, quam intra litora Oceanus, contineretur: virtutis frugem cuique aetati ferret convenientem, et aptam: et adolescens temperantiae, vir fortitudinis, senex prudentiae, in omni vita justitiae exempla jugiter daret: neque ex libidine unquam hominem exueret; et in brutum animal cupiditati pronum, tanquam circaeo aliquo poculo verteretur. Enimvero libera humani animi electio omnis materies mali: hinc omnis pernicies, cuncta exitia, quaelibet pestes, quibus genus afflictatur humanum. Etenim arbitrii libertate abusus homo res omnes suapte ingenio insontes, noxias fecit, ingentes saxorum struices supra caput eduxit, unde ruinas acciperet: mari ausus est se committere, ubi naufragia faceret; ferrum perstrinxit, ut sibi vulnera infligeret: gulae irritamentis famem antecapit: vino somnum praevertit: deliciosa ciborum varietate antevenit funera: et undique caussas corradit, quibus suam ipsius naturam divexet, ac perdat. At haec tolerabiliora, quam illa, ut sint, qui literarum studiis, quorum proprius est usus, haec ipsa depravati arbitrii damna emendare, abutantur: et animorum cibum, et oblectamen in mala venena, et ingrata convertant: et quae res ad componendam animi tranquillitatem, et optime formandos mores, vel unice, vel plurimum valent; ex iis ipsis solicitudinis causas colligunt, easque malo suo ingenio, veluti contagione quadam labefactent. Isti sunt homines vel simulate eruditi, vel vana eruditione, ut cum Epicteto loquar, praediti: illi, quia eruditos haberi volunt, nec tamen sunt; hi, quia eruditi

sunt quidem, sed suam eruditionem omnem non ad sapientiam, et animi modestiam, humanitatemque; sed ad inanem gloriolam compararunt. Itaque, ut utrumque vitetis genus, optimae spei Adolescentes, qui in vere literatos, ac sapientes viros adscisci studetis; in haec verba sponsionem hodierno die faciatis necesse est: *A literaria Societate malam fraudem, quantum in vobis est, omnem abfuturam:* quod est summum dicendorum caput: per vestram fidem attendite. Maxima quidem, et potentissima illa vis est in hominum animis insita, quae alium alii consociat, et conjungit; ita ut nemo unus tam improbus, tam scelestus, tam nefarius existat, quin ad societatem servandam, vel inter pravas cupidines aliquam justitiae particulam, tanquam sub deflagrato cinere vivacem favillam conservet, ac foveat: ejus rei testes in quavis alia caussa intestabiles piratae sint, et latrones: qui certas suae nefariae societatis leges de communibus periculis pro virili subeundis, de ferenda ultro, citroque in dubiis rebus ope, de praeda ex bona fide inter se dividenda, quadam specie religionis observant. At qui homines in literarum communionem inciderint, et eruditionem vel simulant, vel vanam colunt; quam sancte isti iura ejus societatis tueantur, et impleant; spectate ea de re leges, et ad earum exemplum judicate. Pro socio lex est, ut is, aut rem, aut operam conferat in commune. Igitur quemadmodum homines ratio, nationes lingua, cives respublica, gentiles nomen, cognatos sanguis, mercatores res quaestuaria consociat; ita bonarum artium professores erudita opera, Philosophos naturae vestigatio conjungat necesse est.

Huic legi paret ne, an potius in eam committit Philologus, qui de suo nihil in hoc commune confert; et theonino dente carpit, et lacerat alienum? et Virgilium in heroicorum numero poetarum non habeat; quod judiciosissimus Longinus Ciceronem quidem cum Demosthene, non item Virgilium cum Homero

comparavit: Ciceronem, os, medullam, corculum eloquentiae, elumbem, et fractum cum Asinio, ridiculum cum Catone divexet: Plauti Deos parasitari, Terentii vernas philosophari dicat: Livium verbosum cum Caligula notet: in Sallustio affectatam verborum antiquitatem cum eodem Pollione reprehendat: ambitiosum, et usque ad fastidium exquisitum Ovidii stylum exagitet: Lucani tumorem detestetur: Martialem scurram de trivio deridendum traducat. Huic legi paret, an potius in eam committit Philosophus, qui nihil de suo in commune confert: et genuinum frangit in alieno? et Platonem anilium fabellarum auctorem insimulet: Zenonem vanum mirabilium promissorem, magnificum, superbum, et fastus plenum accuset: Democritum, et Epicurum carneos homines dicat: Cartesium naturae poetastrum appellet: et omnia, quae audiunt

Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,

in Aristotelem per summam impudentiam probra congerat. Huic legi paret, an potius in eam committit Medicus, qui de suo nihil in commune confert, et antiquorum, recentiorumve medicinam mediam dissecet? Juris interpres, qui vel Accursium barbarum, omniumque rerum ignarum videat; vel Cujacianos nihil, nisi legitimae emancipationis, et testamenti per aes, et libram solemnitates novisse dicat? Quid aliud istud est, nisi socium in lucrum solum venire; nullum subire damnum? Igitur, optimae indolis Adolescens, insuda, impallesce, lucubra, scribe, subi pericula: et quas censuras de aliis iniqui homines proferunt, de te idem audias: conare, enitere, si ad philologiam applicuisti, non obtrectando, sed bene scribendo aliorum vicia declina: si ad Philosophiam; non probris, et contumeliis, sed rationibus, et ipsis rerum argumentis aliorum lapsus, erroresque confuta. Deinde societatis natura est, ut bonam fidem desideret.

Unde illam Jurisconsulti formulam: *Inter bonos bene agier:* in ejusmodi caussis prodidere: cujus ea vis, et potestas est, ut quicquid officium sit, in juris abeat necessitatem. Deus immortalis! in quaestuariis societatibus socius socio aequus est, et benignus: ecquis erit in societate studiorum iniquus? Absit id a vobis vicium, absit, Adolescentes: et Authores, qua parte spectandi sunt, laudate: qua vero peççant, id humanae imbecillitati tribuite; et communes nostrae naturae vices commiserescite. Igitur, bonae indolis Adolescens, Philologe, latina Plauti venere, Terentii elegantia te oblecta; decoram Virgilii majestatem venerare: in Cicerone torrentem eloquentiae fluvium, qui copia abundet, exundet, inundet, ut Virgilianus ille de saxo pastor admirare: lacteam Livii copiam, acrem Sallustii vehementiam suscipe: pictos ex Ovidio flores lege: audaces Lucani conatus admirare: scitis Martialis dictis applaude. Si te philosophiae dedidisti, audi Platonem, quae disserat de animorum immortalitate, de divinarum aeterna, et infatigabili vi idearum, quae de Geniis, quae de Deo, summo bono, quae de amore a libidine defoecato: et eum *Divini* cognomentum jure promeruisse cognosces. Audi stoicos, quam graviter, et severe sapientis constantiam doceant; et tute rigidos, aç torvos virtutis custodes dixeris. Audi Aristotelem quanto acumine facultatem dissertatricem universam complexus sit: cui nihil hactenus aliud, nisi quam explicationem, rationem, et aliquod utilius exemplum addiderunt: quo corde de re oratoria, et poëtica praecepta tradat: absolutissimum illud de morum philosophia systema perlege; et ingeniorum miraculum ultro fateberis. Audi Democritum, quam verisimillima de principiis rerum, de corpusculorum effluvio, de sensibus contempletur; et Naturae praelucem appellabis. Audi Carthesium, quae de corporum motu, de passionibus animi, de sensu videndi nova, et admiranda investigarit, quae de primo vero sit meditatus; ut geometricam methodum in phy-

sicam doctrinam invexit; et Philosophum dices non ad aliorum exemplar factum. Qui medicinam facturus es, Galenum evolve, et disce, qua elegantia morbis imponat nomina; quanta mentis intentione observet signa; quanta ferat veritate judicia; et maximum medicorum fateberis. Jurisprudentiae professurus, Accursii glossas versa: et nisi post eum graeca, ac latina lingua restitutae essent, nec Romana historia illustrata, nescio an quid Accursio majus in nostrate Jurisprudentia natum esset. Id enim est aequi, bonique consulere: id inter bonos bene agere, ut sit apud te

et cognoscendi, et ignoscendi locus.

Cognosce igitur prius: neque indicta caussa de quoquam iudica. Quin in cognoscendo aequus bonusque arbiter, quod culpae nomine quemquam praestare oportet; id cum diligentia ab eodem alibi praestita compensa, et absolve. An non et illud item bona fides, desiderat, ut quos Authores domi tute solus es admiratus; eosdem foris laudibus promeritis ornes? nec alienos libros clam domi exosculari, palam naso adunco suspendere? est ne bene agere, Recitantem coram vano excipere plausu; corrugare nasum absenti? Non patitur satyricas istas sannas, istas a tergo ciconias bona fides abominatur. Conscius tibi es, Authorem bene dicere, vera disserere; cave faxis, ut contra animi sententiam eum suo lucro defraudes; conscius es, eum aliqua in parte decipi, errare, labi; ne sinas, eum in errore persistere, et verbis, quantum potes, bonis peccati admone. Viri Athenienses eum publicis execrationibus devovebant, qui ignoranti viam non commostrasset; eumque contra humanam societatem facere, judicarunt. Ecquis patiatur amicum suos libros publici juris mendosos facere, ut re non integra eum erroris nomine reum peragat? et quam natura dictat, hominem

homini opem ferre, literatus literato negabit? Discendum est, optimae spei Adolescentes, ut alios, humaniter docere possimus: et in ultimas terras exportandi (credo equidem in hac liberalissima urbe ejusmodi pestes non agitare) exportandi, inquam, in ultimas terras isti homines sunt, qui in studiis literarum sudant, et algent, quo aliis formidini, non auxilio esse possint, minitabundi:

Qui me commovit (melius non tangere clamo)
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.

Deinde est ne bonam fidem praestare, bonum virum agere quempiam, qui ita suae sententiae tenax sit, ut de ea nulla pollentissima ratione dejici possit? Quid ais? nervos in corde radices agere. Quid ita? Quia in eo placito omnis ferme consentit Antiquitas. Recte sane: sed, ni molestum est, disseca corpus. Quid isthoc opus facto in re, de qua nemo est nostrum qui dubitet? Attamen ni piget, disseca: nam mihi, ut sum naturae religiosus, de eo scrupulus injectus est. Non quia necesse sit, sed, ut tibi mos geratur, fiat. Merito te amo. Inspice nunc praecordia. Quid? ut superstitiosus Aruspex extis inhias, et pallescis. Nullus quidem. Ostende igitur nervorum a corde originem. Tenuissimae sunt fibrae nostin'? oculorum aciem effugiunt. Adhibe microscopium tantundem egerimus; attamen adhibe: verum ne mihi videndi sensus isto conspicillorum genere labefactetur. Nihil pericli est. Nos quotidie utimur; nec quicquam mali inde ortum: Vide, quo inducas? Quid nunc? nervorum stirpem in corde perspicis? Nihil magis. Sum verus? Dixin' tam tenuia esse fila, ut omnem obtutum fallant? Audio. Sed date mihi vicissim: inspice cerebrum: et, microscopio seposito, in summo cerebello glandulam, quam pinealem appellamus, observa: spectastin'? Quidni viden' porro, ut tenuissima

filamenta in cervices deducuntur; Unde nervi omnes per spinalem medullam in universum corpus diramantur. Video etiam. Quid nunc? nonne fugit te ratio? nihil minus: nam stat alia animo a puero mihi imbuta sententia. Quid, proh Dei atque hominum fidem, istud est, nisi interdiu solem de coelo tollere? Abigatis, quaeso, istam ab animo pervicaciam: et propriam boni viri ingenuitatem induite. Tandiu in aliqua sententia sistite; quandiu alia verisimilior non commostretur. non est turpe dediscere; quando non est voluntarium errare. Pervicacia ab electione est: error ab imbecillitate naturae. Neve sitis, quaeso, ex isto contentiosorum hominum numero, quos illa omni societati exitiosa verba delectant: *ais, nego: negas, ajo.* Dociles, rogo, sitis in omni vita: et illis verbis potius oblectemini, *Ajo quidem; sed fac negem; dum melius mihi modo commostres.* Postremo bona fides omnem dolum malum excludit; quem si vere Aquillius diffinivit, *aliud agere*, *aliud simulare;* certe dolo malo facit Philologus, qui vix sex menses, aut summum annum in *graeca vel hebraea* lingua exercitatus, juxta ac Atticae vel Palestinae alumnus illa exclamat: o si scires hebraee et Isaiae magniloquentiam nosses! o si graece, et Platonis mel degustares! Deus Immortalis? Latinae linguae, a qua pauxillulum deflexam, ac mutatam vernaculam loquimur, universum decennium non sat est addiscendae, ut ejus Venerem et Genium assequamur: et Deus scit, an quis nostrum sit omnino assecutus. Nam quis nostrum est, qui patavinitatem in Livio, gallicismos in Caesare animadvertat? Et tam brevi linguas a nostrate prorsus alias, et omnino inter mortuas sapimus! Versatissimi in graeca, latinaque lingua nostrorum temporum Authores ajunt, Homerum ad Virgilii exemplum collatum sordescere, et ineptire; Demosthenem cum Cicerone compositum jacere, frigescere. Ah Auditores *nostras culpas*, ut cum *Sallustio* dicam, *in negocia transferimus.* Non sordescit Homerus, non jacet De-

mosthenes: Nos aliud agimus: aliud simulamus: Nostra ejus linguae ignoratio est, qua nescimus, quanta sint verborum momenta, quales dictionis elegantiae, quae linguae rotunditas. Dum graeca lingua vigebat, et inter graecos multum, et diu versabantur Romani; Virgilius id unum affectavit, ut Roma suum haberet Homerum; Cicero in eo totus fuit, ut et Latio suus esset Demosthenes: et nos, graeca lingua prorsus extincta, haec et de Homero, et Demosthene judicia proferamus? De Hebraea lingua, quod sit doctiorum et magis ingenuorum judicium, paucis expediam. De ea unos sacros veterum Tab. libros habemus: Hebraei grammaticas post annum Christi millesimum excogitarunt; sed quae vel veteribus versionibus, vel Massoretharum authoritate, vel Rabinorum conjecturis nitantur. Veterum versionum una nobis constat vulgata, quam seculorum ecclesiae sui semper similis vetustas confirmavit. De reliquis versionibus ex earum antiquissima judicate. Ea est septuagintaviralis, Ptolomaeo Philadelpho, Aegypti Rege ducentis quinquaginta minimum annis a Babylonicae captivitatis postliminio confecta: qua aetate linguae sanctae usus diutina tot annorum servitute in Aegypto corruptus fuerit, et complurium vocabulorum elegantia, et locutionum puritas interciderit, necesse est. Et satis paret ex innumeris LXX Interpretum locis ubi unam, eandemque cem varie admodum versuunt, ut nec inter se, nec rei, qua de agitur, ullo modo conveniant. Ad haec adde librariorum vel oscitantiam, vel linguae ignorationem: haereticorum falsandi artes, et temporis denique injurias. Massorethae puncta vocalia addiderunt, quo tempore recta linguae pronunciatio ignota erat. Rabinorum conjecturae, quam sint infirmae, cuique innotescet animadvertenti, eos quamlibet vocum vel in una literula similitudinem quamlibet longinquam originem ducere, quasvis ineptas historias narrare, ut suas interpretationes confirment. Lexica, cum sint inde hausta, quamplurimis laborent viciis ne-

cesse est. Neque haec eo dico, quo vos a praeclarissimis, utilissimisque ejus generis linguarum studiis absterream: enitendum est, ut, quantum fieri possit, eas addiscatis; et quousque pervenire licet progrediamini:

est aliqua prodire tenus, si non datur ultra.

Sed illud admoneo, ne nos id scire simulemus, quod revera nescimus. Dolo facit Philosophus, et aliud agit, aliud simulat, qui de ignoratis rebus certos objectat gryphos, ut suam ignorantiam scientiae specie praetendat. Quid est antipathia? Virtus quaedam, qua una res non patitur alteram. Ita te Deus amet, explica, ista virtus in quanam re posita est et locata? dicam: in quapiam qualitate occulta. Id ipsum rogo, istam occultam qualitatem recludas. heic mutit: heic haeret. Ah dolo facit. Cur non abstersa omni offucia, ingenue principio respondet: Nescio. Alius mihi physicas res geometrice demonstrandas proponit. Cupio hercle: nam nihil prius, neque fortius. Igitur has de corpore diffinitiones accipe: teneo has porro de motu corporum regulas: factum: da haec, quae postulo: tua sunt. hinc geometrica methodo ab exploratis, et indubiis semper proxima ex proximis colligentes progrediamur: i prae: sequar. Nonne corpora projecta, non gravitate, quam dicunt, sed circumpulsa aëris deferri, tam clare, et aperte percipis, quam illud, quod omnis triangulus angulos habeat duobus rectis aequales? Ita me Deus fortunet, non ita percipio. Atqui concessa se tenent? Ita quidem, quia omnium verisimillima. Quin igitur justa mecum sentis? quia aliqua de motu Renati Carthesii regula falsa esse possit: sed quid dixi, possit, quando non una falsa à doctissimo *Malebrancio* deprehensa est. Quid simulamus, et geometricas demonstrationes homini sanae mentis obtrudimus, quas non assequatur? Ejus instar hoc est, ut quis nullo ab oculis vicio laboret, et vi-

gilans, et in sole lucem non videat: quando ita mens ad verum, ut oculus, fertur ad lucem. Fateamur tandem aliquando nostram imbecillitatem naturae in hoc studia valeant, ut hoc sciamus vel nescire, vel admodum pauca scire. Gloriaris, Philologe, omnem rem vasariam, vestiariam Romanorum nosse: et magis Romae, quam tuae Urbis regiones, tribus, vias callere. In quo superbis? Nihil aliud scis, quam figulus, coquus, sutor, viator, praeco, Romanus. Te jactas, Philosophe, princia rerum, et caussas assecutum. In quo te jactas? in quo animos effers, ubi adversae sectae alius te putat errare? Addiscamus igitur verum studiorum usum; et sciamus, vetitam Primi Parentis curiositatem in Nobis esse vera rerum cognitione mulctatam. Hoc disciplinae doctos a vulgo distinguant. Utrique nesciunt: sed vulgus se scire putat, eruditus ignorare se noscat. Ita sapiens in omnibus verat; si omnia cum illa exceptione affirmet: *Aio, ni rectius, aut verisimilius obstat.* Ita nunquam falletur; nec unquam fallet: ita nunquam ullam stultorum profert vocem: *aliter putabam.* Igitur literariam societatem omni abacta mala fraude agitemus: authorum virtutes lucro apponamus: cum virtutibus vicia compensemus: conferamus quid in commune de nostro: neve plus quam conferimus, contulisse profiteamur. Vultis novam artem imitandi scriptorum virtutes? amate. Vultis novam rationem vitandi vicia? ne curiosi pervestigetis; et si quae offendatis, aequi, bonique consulite. Vultis evadere doctissimi aeque, et optimi? Conemini esse tales, quales videri velitis. Atque eo pacto societatis literariae ille multo uberrimus ad vos fructus proveniet, animi modestia, nequis supra suum modulum scire putet: et, omni profligata impostura, candide, et syncere vitam vitat.

ORATIO IV.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCIV.

CUJUS ARGUMENTUM

Si quis ex literarum studiis maximas utilitates, easque semper cum honestate conjunctas percipere velit is Reipublicae, seu communi civium bono erudiatur.

Si quis forte vestrum ad duos superiores annos mente, et cogitatione respexerit, et solemne institutum, mihique anteà persancte servatum, hac die exhortatione ad juventutem habita literarum studia inauspicandi interruptum intermissumque, considerarit; nunc vero in usum, moremque revocari videat: is plane aut haec auspicia dicis, et solemnitatis caussa potius, quam, ut ullum negocium postulet, sumi arbitretur; aut certe nostri silentii caussam, ac rationem requirat. Certe quidem bonae artes, scientiaeque neque adeo faciles sunt, ut qui ipsas conveniunt, eos ultro praevertant; neque tam obviae, ut aliud agentibus occurrant: neque in tam proclivi agunt loco, ut, quo quis eas assequatur, sit continendus decursus. Quin contra adeo difficiles sunt, ut naturam humanam superare videatur. Etenim ei, qui literariam vitam instituit, et sensus, quos fidissimos vitae duces putabat, ferme omnes, ac toti sunt abdicandi, ut vera rerum percipiat: et vim corporearum imaginum figulam, phantasiam obcaecet necesse est, ut primum verum intelligat: et brevem mentis modulum in immensum relaxet oportet, ut indefinitam naturae ditionem cogitatione designet: ac denique mentis oculo, ratione, inquam, opus est, ut orbetur, quo mira Dei, quorum; ut *Apostolus*, ait, *argumentum non ap-*

paret edoceatur. Atque ea omnia quae memorari facienda sunt ab Adolescentibus, qua aetate, et sensus maxime vigent, et phantasia plurimum pollet, et mens, quia tum primum materiae vinculis relaxetur, angustissima sit; et ratio, cum in summa versetur ignoratione rerum sit ad vicium usque curiosa. Si igitur homines ad officia nihil quicquam ab humanitate aliena, sed omnino conformia obeunda exhortationibus, admonitionibus praecibusque sunt impellendi; opere quanto majore ejusmodi instinctus desiderantur, ut naturam ferme exuant, et tunc adeo, cum potissimum valeat. Quapropter tantum abest, ut haec exhortamenta ad bonarum artium, scientiarumque studia in ostentationem, et pompam sint comparata; quod ipse quotiens video (video enim quotidie) Adolescentes tenera aetate a laboribus maxime abhorrentes, et ad lusus, jocosque proclivi, postquam in seriis meditationibus serenas noctes evigilarunt perpetuas; huc prima luce pluvia madidos convenire, vel frigore cohorrentes, algentesque, audire Doctores; ita me Deus bene amet, ut ne animum porro despondeant, si ejus rei facta mihi potestas esset, totiens iteratis exhortationibus confirmare conarer. Sed quanquam tanta sit, quantam vidistis ejusmodi instituti necessitas; nihilo tamen magis nostram per hoc biennium numeris cessationem mirari velitis. Etenim per id tempus orationum incitamentis abstinui, cum multo vehementiora rerum momenta essent, quibus libera Juventus ad sapientiae studia impelleretur. Quando doctissimi viri per hoc biennium universum huc in docendi certamen descenderint; eo proposito amplissimo, atque ornatissimo praemio, ut juventutis publicitus erudiendae digni judicarentur; et per hoc ipsum tempus amplissimi Magistratus cum gravissimo, ac sapientissimo hoc Vincentio Vidanio studiorum Praefecto, quibus ejusmodi certaminum maxime ex parte judicium permissum est, summa religione, incredibili sapentia, et constantia siugulari de vestris

Doctoribus deligendis judicarunt. Quid enim quaeso est, summos Magistratus de vestra eruditione, o pulcherrimae spei Adolescentes, tandiu esse, et tantopere curiosos, nisi se ipsa profiteri, vos praecipuam curam esse Reipublicae, ut postea ejusdem tutelam cum Principe sapienter geratis? Itaque si maximum est ad civiles artes incitamentum, accedere ad Rempublicam posse; quid existimandum, ubi Respublica ultro se nobis ostentet? vos sibi erudiat? à vobis praestinet olim in suis partibus gubernari? Quapropter, cum tot, ac tam momentosi rerum impulsus, hac studiorum Universitate scientissimis Doctoribus iam instructa, atque ornata, quierint; Mihi ad meum me munus, pensumque revocanti nullum hodie ad vos cohortandos vehementius, et ad referendam reipublicae gratiam accomodatius argumentum succurrit; nisi, *si quis vestrum ex literarum studiis maximas utilitates, easque semper cum honestate conjunctas percipere velit, is communi civium bono erudiatur*. Sed antequam hujus finis honestatem, utilitatemque, demonstrem, necessarium duco, ut quo necessitudinis genere vos, populares, conjuncti sitis, et quo amoris gradu vosmetipsos invicem prosequamini, paucis absolvam. Fratres estis, Auditores; et amore vere fraterno istam civilem adgnationem excolitis. Quid? mirati estis! Certe ista admiratione me impudentiae coarguatis; qui id vos sentire asseverem, quod vestrum sentiat nemo. Sed neque impudens ego sum; neque vos injuria mirati estis. Nam istum, quem ajo, fraterni amoris scutum ingens tot consanguineorum, quot civium numerus hebetat et obtundit. Etenim natura ita comparatum est, ut in arcto violentia sit; quare freta ex levi aura fremunt; ad quam ipsam pelagus immotum tibet et flumina in gurgite rapiunt; quae patenti alveo leni aqua fluunt. Idque adeo summus parentum amor in numerosis familiis, quo in plures diducitur filios, eo magis in singulum quenque minuitur. Sed si forte infelici foecunditate ad unum omnis spes

sobolis recidat; in eo uno superstite, amor omnium, qui objerunt, reviviscens conflagrat. An constet exemplum advertite, rogo, animum ad cives peregre in longinquas nationes profectos, qui quanquam ibidem et sanctissimos hospites, et fidissimos patronos sibi pararint; si quem ibi forte fortuna suum videant popularem, ad solum nationis prolatum nomen, ei quamvis ignoto (ut ne dicam, inimicos, infensosque domi, peregri in gratiam saepissime revocari) tam arcti amoris vinculo adiungitur; ut ei necessitudini omnia hospitia, patrociniaque post habeat. Si ejus, quid sit, rationem quaeratis, aut ego fallor, aut fraternam necessitudinem amicitiis potiorem, quam domi in multitudine civium non sentiebat, in eorundem solitudine agnovit. Cognovistis, Cives, et quo necessitudinis genere, et quo amoris gradu conjuncti sitis; pudet, me apud vos, tam pia, et liberalia ingenia in honestate explicanda immorari ut communi civium bono erudiamini. Igitur porro aliis de caussis cognoscite, quanti officii res plena sit, utilitatibus, ac necessitatibus civium liberaliter inservire. Nam credo equidem, vos facile ejus cognationis, stirpem intelligere Patriam; cujus necessitudo, studium, charitas omnes omnium necessitudines, studia, charitatesque complectitur. Ea namque quodammodo peplum tenet: atque ex eo sinu facto, et pietatem in Deum, qui nos conservat; et obsequium in Principem, qui nos regat; et conditorum reverentiam, qui nobis urbem condiderunt, civitatemque fundarunt, et gratam majorum memoriam, qui fundatam auxerunt, illustrarunt, continet et concludit. At jure quanto meliore nos nostrae Patriae his omnibus nominibus devincti sumus? Patria enim nobis dedit ea gente innasci, quae non solum Dei Opt. Max. verum numen colit, sed Principatum Religionis in reliquas omnes orbis terrarum gentes, nationesque in hac terra Italia fundatum, et longissimo saeculorum cursu firmatum gloriatur. Patriae beneficium est, sub Principe natos

esse, cujus Imperium tam longe lateque patet, ut novos terrarum orbes gigni oporteat, si quis velit eum amplitudine ditionis aemulari; et cum principe ejus Imperii natione aequo, bonoque foedere haberi. Patriae accepto referendum, quod supra humanam historiam heroicorum temporum conditores jactemus; qui hanc urbem condiderunt eo loci genio, ut indigenae docilissimi, ingeniosissimi, fortissimique nascantur; in solo tam uberi, et sub Jove tam benigno, ut orbis terrarum ocellus habeatur; legibus tam bonis, et tam faustis auspiciis civitatem constituerunt, ut aeterna virtute, et perenni felicitate semper magis, magisque aucta sit; eoque demum sub Hispanis Regibus opum frequentiae, celebritatisque provecta, ut inter maximas, amplissimasque orbis terrarum urbes numeretur. Et illud Patriae meritum est, ut possimus aliis nostros majores opponere, qui belli, pacisque artibus Neapolitanum nomen per gloriam nunquam interituram collustrarunt. Quae Patriae merita tot, tantaque sunt, et tam ampla, ut si vestrum cujusque parentes, undique peregre Doctoribus accersitis, per ingentes sumptus vos erudiendos curarent, adhuc, quod a vobis disceretur, patriae discere honestum esset; quae eas parentibus vestris opes paravit, et copias, ut vestrae eruditionis sumptus, impendiaque perferre possent. Quin si vestrum quisquam proprii ingenii fiducia, ut Epicurus fertur, nulloque doctore doctus evaserit; adhuc patriae doctrinam debet, quae eum tam bona indole, ac felici ingenio produxerit. Quid igitur existimandum est, quemque vestrum patriae debere, cum in hac studiorum universitate in omni doctrinarum genere doctissimorum copiam virorum paravit, qui nullo vestro sumptu, nullis difficultatibus, nullo adhibito commendatore, se vobis ultro praebent, suamque vobis operam pubblicitus pollicentur; ut ad quas artes, scientiasque addiscendas vel vestrum ingenium ducit, vel parentum consilium agit, eas universas erudiri possitis. Leges ingrati animi liber-

6

tos damnant, qui cum a patrono summum libertatis beneficium accepissent, quarum artium sunt experti, earum operis manumissorem, ejusque liberos, necessariosque non juvant: vos vero, qui non tantum libertatem, sed civitatem amplissimam, sed sortem ipsam nascendi, sed ingeniorum beatitudinem, sed istam ipsam eruditionem a patria accepistis; citra foedam, taetramque ingrati animi notam cum patriae filiis, vestrisque fratribus privati commodi caussa commercium agitaveritis? Sed ego decori immemor, qui libertos vilissima olim mancipia, cum ingenua juventute, ac liberali committo; et legum necessitatem cum officiorum pudore confundo. Exemplo sint vobis digno Nobilissimi Civium Romanorum, qui postquam per consulatus, Auguratus, Sacerdotia, Praeturas, aliosque magistratus amplissimos sese divinarum, humanarumque rerum satis prudentes probarunt, annis et honoribus graves ad Jurisprudentiam profitendam tanquam ad honestum vitae portum animum appellabant; eam non domi, nec in aliquo recessu profitebantur; sed transverso foro ambulantes consultantibus respondebant: ut ad eam transversorum notam Cives ne minimum quidem illud sentirent incommodum, ut ipsos adirent, nec pauxillulam in moram facerent, quantum se in via progredientes assequerentur: rati sapientissimi viri, expromptam, paratam, obviam bono civium illam esse oportere prudentiam, quam Reipublicae periculis didicerunt. Quid ad hoc exemplum summa Reipublicae cura, sapienti Magistratûm judicio, spectatis doctissimorum hominum periculis, singulari studiorum Praefecti diligentia, et publicis salariis eruditos, facere honestum sit vobiscum animis reputate; ac me sinite, ad uberrimos ejus honestatis fructus explicandos oratione progrediar. Nam sane si ad vos viros jam sapientia consummatos orationem habere, apud quos

Numquam discrepat utile a decoro.

jam profecto quem finem vestrorum proposui studiorum utilissimum comprobassem, hoc ipso, quod honestissimum demonstrarim. Sed quando vos hodie primum non sapientiam, sed sapientiae pedisequas, humanas artes, et scientias huc convenistis e limine salutaturi; herciscunda mihi est, ac dividenda *Socratis* querela illa, qua in eos homines utebatur; qui omnium primi hanc humanae societati perniciosissimam invenerunt horum verborum *utilis*, *honestique* distinctionem; et quod natura unum idemque est, falsis opinionibus distraxerunt. Qui error cum in hominum animis profundissimas radices egerit; mira sane vobis mea videretur oratio, si probare contenderem, fortium virorum mortes ipsis vita conducibiliores fuisse: et liberalium patrimonia in beneficiis collocata ingenti lucro esse apposita donatoribus. Itaque socraticam sententiam in praesentia divido; et in iis, quae corpore vel totae constant, ut pecunia, suppellex, praedia; vel ex parte, ut verbera, vulnera, caedes, non liquere libenti animo dixerim. Sed in rebus, quae totae ab animo sunt, et intellectu consistunt, quo genere ingenuae artes, scientiaeque continentur, affirmare ausim nedum honestatem ullam esse, a qua utilitas secreta, ac disjuncta sit: sed nullam earum posse maximas parere utilitates, nisi quae sit directa ad honestatem, et ordinata. Nam officia, quae a mentis opibus, animique proveniunt non sunt ejusmodi, ut vita, fundus, aedes, quas qui insumit, non utitur; qui utitur, non insumit; sed res ejus miri generis sunt, ut qui eas tenent, non habeant; qui donant, hoc ipso, quod donant, conservent; et argute, ac vere earum avaros inopes, liberales dixeris copiosos. Et vero caussarum patrocinia, morborum curationes, agendorum, fugiendorumque consilia uter in suis rationibus referat is, qui accepit has res, an qui dederit? Quod si ita se res habet, necessario illud conficitur: quo quis ejusmodi officiorum finem sibi ampliorem proponit; uberius eorum facere compen-

dium necesse sit. Quis autem amplior finis, quam velle juvare quamplurimos; quo uno homines, alius alio proprior ad Deum Opt. Max. accedit; cujus ea est natura juvare omnes? Qui vero quamplurimis adjumento esse velit; is parare sibi debet facultatem, ut possit: is autem quamplurimum doctrina potest, qui quamplurima audierit, quamplurima legerit, quamplurima edissertarit, quamplurima meditatus sit, quamplurima scripserit.

Atque eo pacto honestatem quam principem nostrorum finem studiorum proposuimus, ii porro minores, nec propositi, nec ambiti, sed ultro, ac sponte sua consequuntur; ut quis sit Principi ornamento; nationi decori, et, ut uno absolvam verbo, Reipublicae necessarius. Atqui vidistis unquam doctos viros, qui suorum Principum Regna condecorarunt, quibus non ipsi Principes usi sunt? Vidistis unquam literatos homines, qui suae gentis nomen ornarunt, qui non etiam a nationibus exteris multo cum honore, magnisque stipendiis sunt accersiti? Vidistis unquam cives, qui sunt Reipublicae necessarii reputati, et non amplissimos in Rempublicam honores retulerunt? Enim vero, Auditores, haec est conjunctissima cathena rerum: ex consilio humanae societatis juvandae officium nascitur: ex frequentia officiorum virtutis opinio creatur: opinionem virtutis bonorum laus consequitur: ex laude bonorum authoritas existat, necesse est: inde honores, opes, clientelaeque gignuntur. Quanto haec amplior, tutiorque ratio est, quam pravae Politicae illud finium dirigendorum consilium, quod a puro fonte derivatum, falsarum consecutionum fluxu coenosum, et inquinatum excurrit. Ajunt enim nihil minus viro politico convenire, quam uni rei unice intentum esse. Quidni, cum vir vere civilis omnium omnia spectare debeat? Inde pergunt: quia qui id facit, occasionum innumerarum jactura mulctabitur, quae rebus agendis ex obliquo dari solent, quaeque fortasse magis fuerint commodae, et opportunae ad alia, quae

postea usui futurae sint,quam ad ea, quae sub manibus habeamus. Hinc praecipiunt in singulis rebus agendis Politicum ita se comparare oportere, itaque sua destinata ordinare, ut si in aliqua re voti compos summo gradu fieri non possit, in secundo tamen liceat consistere, immo vel tertio: quod si in nulla omnino parte haerere datum sit, tum vero ad alium quempiam praeter destinatum finem operam impensam flectamus,ut quemadmodum in natura, ita in vita agenda nihil sit frustra. Igitur hoc fines ordine dispensant, distribuuntque, ut summo gradu honores, huic substructo gratia, tertio amicitiae, notitiaeque, infimo denique bona de nobis existimatio, dignitasque consistat; ita ut optime nobiscum actum sit,si nobis honores repraesententur: tum si id non possimus, saltem gratiam aucupemur quae certe olim prosit: si neque praesentem fructum, neque ullam fructus spem inde detur elicere, amicitiam nobis aliquam notitiamque paremus: si tandem nihil sive solidi, sive incerti speretur, quo nostra ambitio juvari possit, satagamus saltem, ut existimationi, ac dignitati nostrae quid inde adhaerescat. At enim si veniam meruerit in re seria semel jocari; istae illae ipsissimae mihi videntur scalae, quas *Dantes Aligerius* in suis inferis memorat, per quas, cum ab imo terrae centro inferius descendere videbatur, tum sursum re vera ascendebat. Etenim qui finis apud istos Politicos summum is imum, qui vero imum, is summum obtinet gradum. Nam videte, quaeso,ex his duobus finibus, honore et dignitate, uter sit certior, ampliorque, cum iis,qui honores ultimum civilis finem vitae sibi proponunt,plerumque accidat, ut si forte honoris repulsam retulerint, abjecta in reliquum spe, e Republica excedant, et ad privatam fortunam sese recipiant, et abdant: et honores adepti, quia pusillo sunt animo, sicut stomachi infirmi generosiora vina non proferunt, ita exiguo honore ebrii, nec fide, nec industria ad majores conantur. Contra qui ad honestatem, dignitatemque sua

consilia direxit, si ei honoris petitio aliter cadat, nihilominus forti animo de Republica benemereri satagit; quo fit, ut ad eum saepe veniat honor cum usura temporis cumulatus; et ubi honoratus est, ampliorem nactus officiorum locum, ad ea majore animo exstimulatur: et honorem acquisitum non actae vitae praemium a Principe accepisse, sed ejus in officiis porro agendae se Principi pignus dedisse existimabit; ex quo genere qui sunt, nihil est tam honorificum in Republica; quod iis non obveniat; nihil obvenit, quo majores ipsi non reputentur. Tandem sententia concludere liceat: diverticula ad privatas domos, regiae viae ad Principum aedes ducunt. Atque heic sane quam vellem, si qui sint, vestri parentes adessent, atque ex me honores ipsos augustum, et quandoque inutilem literarum finem audirent; qui earum fructum liberis suis vile lucrum proponunt: et cruda eorum studia in publicam lucem, tanquam ad mercatum propellunt: et in caussa sunt, ut filii neque ultra proficiant, et stent intra vile lucellum in omni vita. Nam de vobis non est sane, ut id verear, qui inter spes pulcherrimas quas juventus necessitatum incallida fovere solet, liberalitatem potius isti aetati affinem habetis: sed ex isthoc ipso illud potius metuendum; ne inani ingenio ducti, amoeniores literas in id excolere destinetis, ut vanam eruditionis gloriam consequamini. Exuite, obsecro, istum animum; si quis forte vestrum ita sit animatus. Neque tamen haec eo dico, ut vos ab ejusmodi studiis deterream: quin ad ea, quam diligentissime vos hortor, moneo, instigo, stimuloque; quandoquidem eo cultus scientiae reipublicae necessariae provectae sunt, ut qui velit eas absolutissime profiteri, istas ipsas literas, quas dicunt humaniores, debet omnino penitusque perdiscere: ita Theologiae, Jurisprudentiae, Rei Medicae, linguarum, temporum, eloquentiaeque studia ancillantur. Quod enim prudentis consilium est, ejusmodi studia infrugifera excolere, ut sitis foris inutiles, domi graves, vobis ipsis

invisi; cum ea ipsa summo cum usu reipublicae; ut maximis vestris commodis conglutinare possitis. Tandem hoc dicto, ni fallor, vere politico perorabo; Principes eas honorant artes, ac studia, quibus juvatur Respublica, et graviora Rerumpublicarum mala, avaritia, luxuriaque.[1] Literas igitur ad commune bonum dirigite, atque hinc sordes vitate; atque hinc racemate superflua: et indubie confido fore, ut vos vel invitos meritissimi honores, honestissimae fortunae, innocentissimae opes, fidissimae clientelae, gratia non fluxa, laus non assentatrix, et, quae vim vel dolum nullo modo patitur, vera gloria consequatur.

ORATIO V.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCV.

CUJUS ARGUMENTUM

Respublicas tum maxime belli gloria inclytas, et rerum imperio potentes cum maxime literis floruerunt.

Etsi diu multumque de re literaria, et militari inter doctissimos homines utra dignitate alteri praestet, disputatum sit, et etiamnum disputetur; ac literati viri utpote qui suam rem agunt, multa pro suis studiis et graviter et copiose dicant; tamen stant pro militari non pauca ingentis ponderis, momentique argumenta, quae convellere, aut labefactare vix possunt. Militia namque exercetur virtus omnium praestantissima, fortitudo qua homines abeunt in Heroas; vita autem literatorum umbratilis. Armis, non autem literis fundantur, et augentur Imperia; et bello potentes populi aliis formidini sunt: at literariis artibus

[1] Hic aliquid sub amanuensis calamo excidisse videtur.

diti aliorum injuriis expositi. Quare merito Principes, Respublicaeque viros bello claros summis, amplissimisque honoribus fere semper afficiunt: et ad quam dignitatem domus senatoria longo togatorum stemmate majorum aegre perveniret; unus homo novus una belli re bene gesta tam cito evehitur ut evolasse videatur. Et quanquam ad haec literarum Patroni respondeant: si fortitudo heroica virtus habetur, Prudentia sit ferme divina, quae mollia fortunae novit tempora, et casus in industriam vertit: et quid praestantius esse contendunt, Imperia conservari consilio, quam parari virtute; ac vereri Principes, quam metuere. Et saepe item togatos honores maximos in Republica, et summam potentiam adeptos esse commemorant: tamen vel levia, vel dubia, vel aequa opponunt, ut de utrius praestantia nondum etiam liqueat. Itaque, ego, quo ad vos, generosi Adolescentes, quos commune nostrae gentis ingenium non necessitate, aut utilitate, sed honestate, et gloria ad praeclarissima quaeque ducit, aliquid firmius, certius, praestantiusque pro vestris studiis afferrem, id vobis argumentum propono; *Respublicas tum maxime belli gloria inclytas, et rerum imperio potentes, cum maxime literis floruerunt.* Vestros video in cujusque fronte arrectos prae admiratione animos, Auditores, quod proposuerim ab armis literas nedum non corrumpi, sed per has illas juvari? Caussa est quidem inopinata; sed quam vera, pro vestra humanitate per silentium attendite. Sed antequam solvamus e litore, densus argumentorum turbo in portu ipso coortus, nisi solis radiis discussus sit, in altum intendere vela non possumus. Ita namque natura misere comparatum, ut temerario mentis praecipitio praeripiamus errores: et ad quod verum recta pergere nati sumus, non nisi per viarum amfractus circumducamur: quod ipsum in praesentia experimur; cum quae vera proponimus praeter fidem putentur. Nam qui fieri potest, dixerit aliquis, ut ingens belli adorea, et summa sapientiae laus in una

eademque republica altera alteram non patiatur modo, sed comitetur, et juvet? quando militia corporum robora deligit; literarum disciplinae conficiunt: bellum efferat, sapientia cicurat animos: rixarum gaudentes milites; ocii amantes Philosophi: animarum prodigi bello apti ; sapientiae studiosi prae longa sciendi copia vitae brevitatem queruntur: ac denique armis belli humano generi paratur exitium; sapientiae officiis humana societas conservatur. Qui haec nobis objectat, ii scilicet nos putare arbitrantur, ut qui literarum studiis incumbunt, ii ipsi militiam profiteantur necesse sit. Quanquam quid sapientem descendere in aciem praecinctum vetat? quod utinam, ut in exemplis, ita esset et moribus positum : nam alio certe animo pro republica sapiens pugnaret, quam qui pro vili stipe animas locant.

At enim studia literarum hebetant vires: et durus militiae labor, ferre in agmine sarcinas ; in acie ad aestivos soles totas dies vel in statione, vel in opere aestuare; hiemare, si ita necesse sit inter paludum uligines, et sub Jove frigido stratos. Vera haec quidem; sed an ignoramus, quanta sit animi vis, quamque admirabilis? Amatores ad omnia ignavi, ineptique, dominarum imperio in fortissimos milites abiere, ac prudentissimos Duces. Quid sapientes prae virtutis amore facturos putare licet? Nam qui sapientiam ociosam putant, non plane norunt. Ea enim est hominis emendatio. Nam mens, et animus homo: mens autem erroribus obrupta; animus cupiditatibus depravatus. Sapientia utrique medetur malo, et mentem veritate, animum virtute format. Virtus instar ignis actuosa semper, totaque in vitae officiis versatur: officiorum, praecipuum patriae commodis inservire, et bonam reipublicae dare operam. Cur igitur ociosi sapientes? ut sint, ubi oportet, bene negociosi : atque ob id ipsum vitae frugales, ut bene insumant: nec ullum per eos vitae dispendium utilius, quam pro Republica. Sed non in eo stat nostra caussa, ut qui sapientes, iidem milites; sed in qua Republica sapientiae

summa gloria, ibidem ex aequo belli, et Imperii. Neque enim hic barbarica bella laudamus, quae magis ipsi barbari animorum contagione efferant, quam ab iis efferentur. Nisi vero nihil interesse putatis, utrum Attila bella gerat, an Xenophon. Hunno usquequaque infert arma, praeit horror, comitatur clades, vastitas sequitur: Philosophus, dum resistitur,urget, instat; parta victoria, undique lenitas, clementia, miseratio. Superioris generis bella humano generi exitiosa, ubi sanguinis, aurique avidi pugnant, ut deleant, excindant, depopulentur: haec vero, ubi contendunt, quo res componant, humano generi necessaria. Quid enim sibi volunt graves ex eo jure conceptae formulae, nisi bona pace injurias ad juris hostimentum revocari; sin per pacem non liceat, ut armata vi vindicare inferendas, ulcisci acceptas jus sit: et fas nationum, supremamque juris gentium legem, conservationem humanae societatis, quam sapientes volunt, omnium officiorum moderatricem, armatos milites asserere, ac vindicare. Ex his, quae hactenus diximus, Auditores, habetis, armorum, et literarum ingenia nedum non ab se invicem abhorrere, ut una res alterius sit dissultus, et fuga: sed tam apte congruere, ut literae armis claritudinem concilient, parentque ordinis dignitatem. At enim res nondum expedita, nam in referta adversariorum pharetra plura supersunt exemplorum tela, quae in nos conjiciant. Et principio Spartam opponunt: quam non muris, sed pectoribus moenibant Cives; ejusque Imperii fines non flumine, non monte, non litore, non munimentis terminabant, sed hasta: in acie probro sibi dari putabant vel deliberasse de fuga: itaque ne spolia quidem de hostibus dicabant Diis, utpote relata de timidis: quod vincere in ditione fortunae, vinci in hominum esse potestate existimarent. At quibusnam bonis literis tanta belli laus adjuta? quas ut plane ignorarent, nec ullus omnino esset earum usus, Lycurgi lege cautum, ut ne leges scriberentur. Nodum hunc aliquanto intri-

catum fateor; non tamen Gordium existimo: nam cogitate, quibus institutis, artibusque ad eam belli gloriam perveniebant. Lacaenae Matres vix natos pueros in clypeis nudos collocabant: mox, ut reptare poterant, item nudos in Eurota, glacie rigenti, ad futurae militiae patientiam indurabant: dein patres, ut filii dolori assuescerent, callumque obducerent, ad Herculis statuam flagris ferire, ut saepe sub plagis extincti caderent: furta legibus permittebant ad militarium stratagematum dexteritatem: et ex lege occumbere in acie, quam se dedere jubebantur. Huccine igitur rerum venimus, ut per experientiam, et legum necessitatem fortes veram fortitudinis laudem promereant? Nonne ex his ipsis Laconum institutis videtis Rempublicam literis non fundatam, per quae foeda, et aspera ad bellicam gloriam pervenire oportere? et ad imperatoria consilia non per honesta sed per naturae turpia acuat Duces? Nam de ejus imperii diuturnitate, et amplitudine nihil dico: quae dum parva Graeciae particula fuit, diu quidem stetit: sed post paucos annos ab Atheniensibus Peloponnesiaco bello victis, Spartani Imperii gloria cum Cleomene omnis concidit. Sed jam hinc quis elisus, hinc item vires reficiat, et Carthaginensem objectet populum prorsus barbarum, omniumque humaniorum artium imperitum, qui nec spartanis formatus moribus cum Populo Romano tamen iis artibus, iisque animis concertavit, ut diu Orbis terrarum Imperium utri inclinaret, incertum. Quot enim consulares exercitus, quot praetorios unus Hannibal trucidavit? quot signa, quot vexilla, quot Aquilas cepit? quantum annulorum aureorum ex equitibus Romanis caesis metitus est? ater populo Romano Thrasymenus, funestus Trebia, detestabiles Cannae. Et hunc eludamus ictum. Numerat quidem Paenus clades Romanis datas; sed actos de Romanis triumphos non numerat. Quid ita? Quid? conferte utrinque belli caussas: Hannibal contra gentium jus fasque Saguntum petit, excindit, delet,

ut inde belli fomenta rapiat: Romani a fide ad bellum adacti, ut sociorum ulciscantur excidium. Conferte Scipionis in Hispania continentiam cum Hannibalis impura inter Campanos vita; intactam illius virtutem, prudentiamque cum hujus perfidia; quanta ille humanitate, hic quanta crudelitate exercitus in officio, ac fide contineat. Conferte cum Carthagine Romam: haec cum acri obsidione teneretur, justo praecio fundos commercabatur, quem hostes insederant: illa ubi semel ad moenia vidit hostes, funditus ruit: haec conferte, et ab Romanis veram belli gloriam, ejus gloriae umbram a Poenis stetisse comperietis. Sed dictis quis vestrum fortasse nondum etiam det manus, qui ex nostri temporis Rebuspublicis Turcicam observarit a studiis literarum prohibitam, et maximo imperio potentem, armorumque gloria non vulgarem. At nisi Sergius impie Christiana doctrina abusus Rempublicam Turcicam legibus fundasset; neque in eam Arabum, qui literati fuerunt, bona militiae instituta defluxissent; neque a nostris, et novae belli machinae, et novae propugnandarum, expugnandarumque urbium artes proditae essent; quid? non dico tantum hostem, sed ullam prorsus eam Rempublicam hodie in orbe terrarum haberemus? Atque heic idem mihi evenire intelligo, quod iis, qui per avia sibi muniunt viam, et dum objecta amoliuntur, una opera et itineris partem faciunt. Etenim cum ea, quae proposito argumento obstrui videbantur, disjiceremus, plurimum ejus probavimus, quod bonarum studia literarum ad rem bellicam impense conducant. Nunc autem si paullo ociosius ejus rei caussam vestigare velimus, illa, nisi fallor, praecipua videtur: quod bella sint juris judicia. Novam diffinitionem fortasse mirati estis; rationes attendite. Duplex homini Civitas: quarum unam Natura dedit, alteram nascendi conditio; illa coelo, haec certis finibus terminatur: utraque suis legibus constituta; illam fas nationum, hanc populi, senatus, regisve jussa fundarunt: in

utraque commercia, ibi foederibus, heic contractibus agitantur. Si quis privatus ex contractu obligatus sit, vel in legem fecerit; jus cum eo nostrum certis actionum formulis experimur: si quis autem populus in fas committat, vel foedus franget, quodnam conservandi humani juris affulget remedium? bella, et arma. Si igitur Iuris Civilis sacerdotes veram, non simulatam philosophiam profitentur; si Respublicae legibus optime constitutae non sunt, nisi quas sapientes fundarunt; si unum XII. Tabularum libellum universis Philosophorum bibliothecis Cicero gravissimus philosophus anteponit: cum tantum praestet gentium jus civili, quantum uni Civitati universum genus humanum; quantum sapientiam rei bellicae, quae est humani juris prudentia, usui esse ad perfectam gloriam existimabimus? Enimvero, Auditores, summum belli Ducem hac virtutum corona magis quam conspicua galea, cristaque insigniri necesse est: justitia, ut honestae subsint bello caussae; moderatione, ut noscat et irasci, et ignoscere: continentia, ut victis populis non adimat, nisi licentiam injuriae; clementia, ut servare, quam perdere captos malit: inter milites facilem, inter pacatos innoxium, fide apud hostes gravi. Has summo belli Imperatori sapientia ad eximiam belli gloriam animi virtutes confert, eas modo mentis cognoscite. Dialectica judicii continentem instituet, ne temere in caecas ruat insidias, geometria castrorum metationem, instructionemque ordinum erudiet; aciesque modo in orbem obtundere, modo extenuare, modo quadrare, modo in cuneos disponere pro re nata. Arithmetica ex loco, quem hostes insident, eorum rationem putabit; munimentorum altitudines, et itinerum spatia Optice eminus speculabitur: Architectura arces extruet, loricas obstruet, proferet propugnacula, fossa obducet: ad tormentorum excogitationem, ad mores, et ingenia pernoscenda Mechanica, et Moralis doctrina conferunt. Rerum gestarum lectio eum affert usum, habeat quid declinet, quid sequa-

tur. Eloquentia ei adjumento est, ut segnes ad praelium excitet, re male gesta perculsos integret; victoria intemperantes coercet. Quantum denique naturalis scientia conducat, Ducum exempla confirmant, qui exercitus a lunae, solisve deliquio conterritos, explicata caussa erexerunt ad meliora. Hae tot, tantaeque mentis, animique virtutes ubinam gentium, nisi in iis, quibus et sapientissimi homines Rempublicam optimis pacis, bellique institutis fundarunt; et doctissimi homines optima Reipublicae instituta literarum cultu conservant? Hinc puto factum, ut eamdem Deam sub Minervae, Palladisque persona fictis fabulis sapientissimi Poetae tradiderint: hinc, quod Athenienses, acutissimi homines Minervam, quam sapientiae Numen putabant, eam suae Arcis et fundatricem, et Praesidem coluerunt: ut sub commenti fabularumque involucris haec vera significarent: ejusdem esse reipublicae literis domi, militiaeque armis clarescere. Sed si tot, tantarumque orbem scientiarum absolvere futurum Imperatorem oporteat, in eo certe deferbuerit bellica virtus, quae una praestat, ut constet menti consiliorum dexteritas inter horrores, et funera. Ficulnum telum: non enim ea in summo belli Duce cuncta desideramus, sed in summi Ducis Republica; ut si non in eo imperent, quod optimum esset, ei ancillentur tamen. Quod res est, populi literarum rudes, et bonis pacis, bellique institutis expertes pecora sunt: et si forte velint armorum rumore clarescere, multitudine inundent necesse est: et si gentibus cultioribus potiantur, in iis, quo tuti regnent, literas aut condiscant, aut deleant opus est: nam literarum studiis acuuntur ingenia, et ingeniosi populi pugilum instar sunt, qui non robore percellunt, sed articulo adversarios per tempus supplantant.

At nos heic de bellicae artis gloria, non de inundationum cladibus, ac vastationibus; de maximis imperiis fundandis, non de cultarum rerumpublicarum excidio; de Alexandro, de Cae-

sare, non de barbaris ferarum gentium ductoribus verba facimus. Populi autem literis culti quanquam unis pacis institutis recte ordinati, quanquam a bello abhorrentes, modo sint sive natura, sive munimentis tuti, nihil vetat, quin si intra suae ditionis claustra orbis terrae amplissimus detur, et maximum, et beatissimum agitare possint imperium. Sint exemplo Sinentes antequam ingens a Scythis murus perrumperetur. Populi vero illiterati, quibus sapientes viri optima pacis, bellique instituta reliquerunt, dum instituta vigent, et tempora institutis conformia consequuntur, quia horum neutrum est diuturnum, aut brevi, aut nunquam per summam belli gloriam amplissima parare possunt imperia: nam si apud hostes res militaris mutetur in melius; cum sint literarum incallidi a quibus nova bellica orta est; si Imperium proferre velint; populi literas vel mediocriter docti, bellique gnari, quanquam opibus impares, et ditione longe minores, iis virtute tamen, et arte obstabunt; ut Hungariae Reges Turcicae Monarchiae fuerunt impedimento; sin novis,ignotisque belli artibus impetantur,procul dubio corruent: ut omnia imperia, quae ignota instruendi acies arte, vel novis machinis ab hostibus tentata sunt; neque a literaria re copiam imitandi, aut certe alia arte eludendi hostes habuerunt, occiderunt. Sed neque pacis, neque belli instituta vel optima sine diligentissimo literarum cultu, et summam belli gloriam, et Monarchias parare possunt: quia in bellica arte praecipuum est, nosse pugnandi tempora: qua de re ut de ceteris prudentiae nullum potest esse institutum: nam si leges sint, easque servare velis; cum eae certe sint, et occasiones infinitae; jam tibi multa vincendi tempora praeterierint; et dum tempora legibus cauta expectas, ab hostibus opprimeris. Hinc Monarchias nunquam domi legimus partas, sed bello, acieque fundatas. Optima autem rerum uni Philosophi vident; quia uni Philosophi rerum genera norunt.Et vero duo omnium praestan-

tissimi Imperatorum Alexander Magnus, et Julius Caesar. Alexander evasit Magnus, quia ad magnitudinem Achillis exemplo per Homeri lectionem extimulatus se conformavit: Caesar de imperatoriis virtutibus, laudibusque cum Alexandro certat, quia lectione rerum ab Alexandro gestarum ad id maximorum Ducum genus est inflammatus. Itaque et Alexandrum, et Caesarem Homero,sive rei literariae condicere explorato jure possimus: nam perpetuo ordine in historiis observamus, ubi literarum laus, ibi parem et belli.Floruit omni scientiarum, et artium genere Graecia; floruit armis: claruit sapientiae studiis Roma; claruit militia: philosophiae studia, obscuris Christianorum seculis ad Arabes se receperunt, et armorum gloria celebrantur; Christiani rem literariam instaurant, excolunt, augent, et omnium orbis terrarum gentium existunt bello clarissimi. Quare a quibus nationibus sapientia stetit, merito ibi Orbis terrarum Monarchiae constitutae. Eas quatuor rerum gestarum scriptores numerant: videte quaeso, an ratio constet. In Assyriis Chaldaei, sive ejus gentis sapientes regnant; et mox Ninus primam fundavit: apud Persas Magi, sive eorum sapientes agitant regnum, et Cyrus aliam stabilivit: inter Graecos summi, maximique Philosophi claruerunt, et Imperium orbis terrarum ad ipsos vergit: literarum studia apud Romanos excultissima, et maxime celebrata, et existit Augustus,

Imperium Oceano, famam qui terminet astris.

Cum bonarum igitur literarum cultus tanta armis, Imperiisque conferat ad gloriam, et amplitudinem, quanta diximus, adjumenta; si amplissimo argumento ad earum studia, Adolescentes, ducamini, huc animum appellatis. Haec enim studiorum Universitas Templum est,ubi mens belli colitur: his studiis belli prudentia adolescit: a vobis generosi armorum sensus, a

vobis praeclara rerum gerendarum consilia, a vobis egregiae ducum artes, a vobis denique belli gloria, Imperiique amplitudo proveniet.

ORATIO VI.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO cIↃIↃccVII.

CUJUS ARGUMENTUM

Corruptae hominum Naturae cognitio ad universum ingenuarum artium, scientiarumque orbem absolvendum invitat, ac rectum, facilem, ac perpetuum in iis addiscendis ordinem exponit.

Dura mihi, medius fidius, Adolescentum in bonis literis instituendorum conditio videtur; quum eorum parentes, qui neque harum rerum prudentes sunt, neque de his ipsis prudentes consulunt, filiorum ingenio ad quaenam id factum, natumque sit inexplorato, et eorumdem naturae viribus inexpensis, ex sua animi libidine, et ut magis e sua re familiari esse putant, Adolescentulos vel invita quam saepissime Minerva huic, vel illi certae arti, scientiaeve addiscendae addicunt; vel quanquam indoles eos ad eas ducant, tamen sine aliarum necessario instrumento ad ipsas illotis, ut ajunt manibus tractandas propellunt.

Hinc illae lacrymae; hinc illa est misericordia,

quum ii vel praesidiis, quae ad disciplinam, cui dant operam, desiderantur, nudati, in ea aut nihil, aut parum, ac summa cum difficultate proficiunt; et parentum peccatum ingenii sui vicio imputantes, de doctrina spem prorsus omnem abjiciunt: vel quamvis doctiores evadant, quia tamen a proposito parentum

abhorrent, sive quod illi, ut honores in familiam inferrent, hos jurisprudentiae applicarint; hi vero, quia animi sunt sive modesti, sive pusilli clientelas, fasces, imperia nihil, quicquam morantur; sive quod parentes repraesentati quaestus avidi filios medicinae arti dediderint, qui altiore animo praediti amplissimos viros, qui Reipublicae in ejus partibus praesunt, spectant, et admirantur; illud hinc fit, ut tantisper dum eos pudor patris continet, studia ingratiis, et contemptim colant, non serio, nec sedulo excolant: at ubi primum eo pietatis officio soluti sunt, eo literarum studio prorsus neglecto, et posthabito, ad iners ocium, et saepe ad malas animi artes vitam traducant. Et si quis tamen est, qui, ut virum fortem decet, quam viam semel ingressus est, insistere velit, is sane quod ex parentum festinatione, nec rite, nec ordine, vel ex suo irato Deo neglectim, et oscitanter didicerat, id aliena aetate, curisque familiaribus, et quandoque etiam publicis distentus a surdis Authoribus per semet ipsum ediscere debet; qua in re tot, tantaeque se difficultates objiciunt, ut compluribus saepe amarum duntaxat sanioris doctrinae desiderium relinquatur. Cumque ego saepissime ejus rei incommoda, immo vero infelicitates mecum ipse considerarem; ipsam incusabam naturam, per quam ita comparatum esset, ut homines ea aetate vitae agendae genus eligerent, qua omnium rerum ignaris nulla esset electio: et dum caussas ejus rei vestigarem; id ad caput, fontemque malorum omnium, Adae peccatum, et originis vicium revocabam. Sed eam ipsam rem penitius perscrutanti, ipse mihi injurius visus sum; cum *si nostram ipsorum corruptam contemplemur naturam, eam sane non solum, quae studia excolenda a nobis sint admonere, sed et eorum viam ac rationem apertissime commonstrare sentiemus:* quae duo sunt summa capita dicendarum. Et an vera dicam quisque vestrum in seipsum descendat, et hominem contempletur. Is enim vero se nihil aliud esse sentiat, quam men-

tem, animum, et sermonem: corpus namque, ac cetera discernet, et aut bruta, aut cum brutis communia esse judicabit. Hinc notet hominem usquequaque corruptum, et primo linguae infantiam, tum mentem opinionibus involutam, animum denique viciis inquinatum comperiat: et has divinas esse poenas animadvertat, quibus summum Numen Primi Parentis peccatum puniit, ut humanum ab eo propagatum genus dissociaret, disjiceret, dissiparet. Nam tot linguarum generibus in impii Nebrotis poenam invectis, et per universum terrarum Orbem diffusis gentes alias ab aliis sejunxit: et unoquoque in aevum variante, et incerto, in iisdem quoque nationibus majorum linguas posteris voluit ignoratas: opinionibus autem, cum unaquaeque a se habeat aliquam similitudinem veri, quam libido, ut cujusque fert animus, pro vero arripiat; inde suus cuique sensus est, et, quod vulgo dicitur: *quot capita tot sententiae;* et cum denique vicii tanta sit turpitudo, ut viciosi conniveant suis, ne videant, aliena prorsus abominentur; atque adeo quibus ipsis nos laboremus, ea improbemus in aliis: unde avarus avarum nollet, injurius cum injurio injuriam expostulat; per vicia Deus ne improborum quidem inter se hominum ullam voluit esse societatem. Quin immo his ipsis poenis, quibus summum Numen ob reatum primae stirpis homines, ut ita dixerim, dispalarit, iisdem in unumquemque eorum miseris modis animadvertit; nam per infantiam innumeris in rebus lingua menti non succurrit, eamque dum ad explicandam suam implorat opem, destituit: vel incondita, ineptaque rusticitate sermonis, mentis sensa fraudat verbis, quae dignitatem non habent; sive foedat turpibus, sordidisque, sive fallit, aut prodit ambiguis, ut aliorsum accipiatur quam loquitur; vel captetur per ea ipsa, quae loquitur. Ad haec linguae illa mentis accedunt mala: quod eam perpetuus stupor habeat, falsae rerum imagines ludant, ac saepe etiam illudant, temeraria judicia dent praecipitem, sophismata captent, et rerum de-

nique confusio distrahat, ac disperdat. At hercule, quanto his graviora sunt illa animi, quem omni fretu, ac euripo graviores agitant perturbationum tempestates, et aestus; ut in cupiditatibus ardeat; horreat in timoribus; insaniat in voluptatibus; in doloribus ad languorem detur: omnia omnium habeat, nec ullo unquam delectetur ingenio: quod probavit, mox probet; mox improbet, quod probavit; semper sui poeniteat; seipsum semper fugiat, ac persequatur. Atque has omnes malas pestes, malosque cruciatus carnifex suus ipsius Amor exercet; in quem humanitate per vicium originis commutata, hominum coetus in speciem societatis videntur; re autem ipsa in corporum frequentia summa est solitudo animorum; nisi potius ergastulorum vicinia sit, ubi animi in suo cuique attributo, quas supra memoravimus, poenas luunt. Corruptae naturae humanae supplicia enumeravimus linguae infantiam, mentis opiniones, animi vicia. Emendatae igitur dotes sunt eloquentia, scientia, virtus: quae sunt tria veluti puncta, quae totus artium, scientiarumque circumagitur Orbis. His enim tribus praeclarissimis rebus sapientia continetur: certo scire; recte agere; digne loqui: ita ut hominem nunquam falsum esse pudeat; nunquam prave egisse toedeat; nunquam non pro dignitate loquutum esse poeniteat; qui sane verus homo est, quem graphice *Terentianus* exprimit *Chremes:*

Homo sum: humani a me nihil alienum puto;

et *Menedemum*, qui stulti seipsum cruciantis personam sustinet, non lucri spe ulla, non ex necessitudine aliqua, non ut gratiam referat, sed ex sola vicinitate, et caussam, cur is seipsum cruciet, et afflictet, sedulo percunctatur:

Ne lacryma atque isthuc, quicquid est, fac me ut sciam:
Ne retice; ne verere:

et serio illa promittit:

Crede, inquam, mihi:
Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

Tria ipsissima sapientiae officia : eloquentia stultorum ferociam cicurire; prudentia eos ab errore deducere; virtute de iis benemereri; atque eo pacto pro se quemque sedulo humanam adjuvare societatem. Quae qui faciant, ii sane multum supra homines, parum, fas sit dicere, infra Numina viri sunt, quos non fucata, nec fluxa, sed solida, et vera gloria consequitur, nempe fama meritorum, quo fieri a quoque possit, ampliorum, longe lateque pervagata. Nec sane alio fictis fabulis Poetae sapientissimi Orpheum lyra mulxisse feras; Amphionem cantu movisse saxa, iisque sese sponte sua ad symphoniam congerentibus, Thebas moenisse muris: et ob ea merita illius lyram, Delphinum hujus in coelum invectum, astrisque appictum esse finxerunt. Saxa illa, illa robora, illae ferae homines stulti sunt: Orpheus, Amphion sapientes, qui divinarum Scientiam, humanarumque prudentiam cum eloquentia conjunxerunt, ejusque flexanima vi homines a solitudine ad coetus, hoc est, a suo ipsorum amore ad humanitatem colendam, ab inertia ad industriam, ab effrena libertate ad legum obsequia traducunt; et viribus feroces cum imbecillis rationis aequabilitate consociant. Is perpetuo est horum studiorum verissimus, amplissimus, et praeclarissimus finis: quem quia complures sibi non proponunt, ex falsis, viciosis, abjectisque moventur; cumque falsis, viciosis, abjectisque moveantur, aut falso aut viciose, aut abjecte haec studia profiteantur, necesse est. Atque heic facile possem eorum genera exsequi; sed honoris caussa silentio praetermitto. Illud duntaxat in summa dixerim: Qui in hisce studiis ad sapientiam non spectat, hoc est, ea non excolit,

ut suam emendet naturam, et mentem vero, animum virtute, linguam eloquentia conformet, quo et sibi constet homo, et humanam, quantum ab eo est, juvet societatem; is saepe alius est, alium profitetur: saepe multis hiscit arti necessariis, quam profitetur: saepe fastidit, negligit, et affligit artem ipsam quam profitetur. At vero qui sapientia naturam emendare corruptam studet, nunquam non omnibus suae artis praesidiis instructus agit: semper sedulo, ac serio agit: semper ex suae artis proprio fine agit. Et in civitate ubi Professores ex vero consummate, et solius humanitatis gratia artes profiteantur, quam florentes sint cives, quam beata Respublica, vobis ipsis, ne multus sim, conjiciendum relinquo. Firmato igitur, quod ipsa humanitatis depravatae contemplatio nos ad universum humanarum artium, scientiarumque orbem absolvendum admoneat: nunc videamus quonam ordine (quae erat nostri argumenti pars altera) eas nobis perdiscendas commonefaciat. Eo quo id facilius intelligere possitis, prius ipsam sapientiae supellectilem omnem, instrumentumque explicemus. Sapientia, ut saepius dictum est, rerum divinarum cognitione, humanarum prudentia, et orationis veritate, dignitateque continetur. Sed cum verae, tum dignae orationis doctrinae illa recti sermonis praemittatur necesse est, quam Grammatice tradit. Succedit rerum divinarum cognitio, quas heic accipio, et quarum Deus natura est, et naturales dicuntur; et quarum natura Deus est, et proprio vocabulo divinae appellantur. Naturalium rerum contemplamur vel ea, de quibus jam inter homines convenit, et constat, formas, et numeros, de quibus Mathesis suas conficit apodixes: vel caussas de quibus maxime inter doctissimos homines disceptatur; quas explicat Physice; ad quam revoco Anatomiam, quae est fabricae humani corporis contemplatio; et eam Medicinae partem, quae morborum caussas vestigat; et aliud non est, nisi Physice humani corporis aegrotantis. Nam quae morborum tradit cura-

tiones, et proprio vocabulo Medicina Ars appellatur, ea est Physices, et Anatomes practicum veluti corollarium: quemadmodum Physices, et Mathesis est quaedam operaria appendix Mechanice. Divinae autem res sunt mens humana, et Deus; quae duo Metaphysice ad scientiam, Theologia ad religionem considerat. His itaque doctrinis cognitio naturalium rerum, ac divinarum absolvitur. Humanarum rerum prudentia id pollicetur, ut quisque officium faciat suum, et ut homo, et ut civis. Hominem probum moralis, sapientem civem doctrina civilis instituit: quae utraque ad nostram Religionem accommodata, Thelogia est, quam moralem appellant: quae tres doctrinae in Jurisprudentiam corrivant, et confluunt. Ea enim constat ferme tota ex doctrina morali: nam neque scientia, neque ars, sed prudentia juris est, et justitiam sibi habet propositam: ex civili, ad publicam enim spectat utilitatem; et ex morali Thelogia, nam jura in Christiana Republica interpretatur. Porro de rebus divinis, et humanis vel inter doctos disserimus, vel inter rudes eloquimur: ibi vera, hic digna oratione necesse habemus. Vera autem oratio logicae; digna numeris soluta Rhetoricae; costricta vero Poeticae artis, et scopus, et opus est. Nunc sciatis oportet, eas ferme omnes Artes, scientiasque, quas memoravimus, suas habere historias comparatas: et uti Institutiones rerum genera prosequuntur; ita historiae species, sive exempla consignant. Linguarum historiae sunt optimi in unaquaque scriptores: ab iis enim exempla traduntur, quibus hunc vel illum populum ita locutum esse firmetur; et clari Oratores, ac Poetae Oratoriae, Poeticaeque artis sunt exemplaria. De Physicis phaenomenis et historiae conscriptae sunt, et scribuntur in dies. Quid certae morborum observationes, eorumque diarii, et certa pharmaca excogitata, quae vulgo specifica remedia vocant; nonne sunt Physicae, artisque medicae commentarii? Et de novis Bellicae, Nauticae, Architecturae inventis historias scribit Mechanice. Dogmaticae, et Moralis Theolo-

giae haud prave historias dixeris, quae dogmata fidei a summo Numine revelata, et regulas de moribus aliis, atque aliis temporibus praescriptas tradunt. Certe quidem sacros libros magna ex parte historicos Theologi numerant: et Traditio Ecclesiastica quid est, nisi doctrinae, disciplinaeque ecclesiasticae perpetua, nec unquam interrupta successio? Atqui Commentarii, Annales, clarorum vitae virorum, et rerumpublicarum monumenta, Moralis, et Civilis doctrinae tam propriae sunt, ut dominanti vocabulo Historiae nuncupentur. Jurisprudentiae vero historiae sunt, quae leges in Republica hoc, vel illo tempore rogatas, et ad eas a Jurisconsultis interpretationes adhibitas, et rerum judicatarum exempla complectuntur. Mathesis autem historias non habet: quia exemplis non utitur; nec logice; quia utitur alienis, et ubi ea desunt, confingit: multo minus Metaphysice, quia mentem humanam, et Deum, ut purissimas, simplicissimasque naturas, nihil praeterea contemplatur. Atque hoc loci divisionem illam, qua disciplinae omnes in Acroamaticas, et Exotericas diducuntur, a Graecis quidem accipio, sed aliorsum accipio; ut Acroamaticae, sive quae a Doctoribus audiendae sunt, quo facilius acquirantur, sint ipsae artium, scientiarumque institutiones: Exotericae vero, quibus addiscendis ex se quisque par est, sint quae de Artibus, scientiisque prodierunt historiae. Expositis igitur omnibus humanarum Artium, scientiarumque copiis, in iis ordine ad sapientiam ediscendis nostram ipsorum corruptam naturam sequamur Ducem. Nullum sane dubium est, quin Pueritia, quantum ratione infirma aetas est, tantum memoria valeat: pueri enim vix trimuli omnia verba, omnes locutiones ad omnem vitae usum necessarias jam tenent, quas ingens lexici volumen vix capiat. Nulla doctrina ratione minus, magis memoria constat, quam sermonis: nam ejus ratio consensus, et usus populi est:

Quem penes arbitrium est, et jus, et norma loquendi.

Nulla igitur sane aetas linguis addiscendis aptior, quam pueritia. At heic quis vestrum roget; quibusnam linguis potissimum danda sit opera? Id vos docet ipsa corruptae naturae cognitio: etenim in praecipuis poenis, ad quas damnata est, enumeravimus linguarum barbariem, varietatem, incertitudinem in humanae societatis distractum. Haec itaque vicia sunt emendanda linguarum eruditione, quae, quantum fieri possit, doctae sint, certae, communes, ut per eas, quantum pote est, humanam societatem complectamur: eae autem duae sunt; graeca una, latina altera, utraque certa; sed graeca doctior, nunc latina communior. His igitur a pueris incumbendum: et praeterea quo deinde sanius sacrorum sententias librorum assequantur, qui Theologiae Christianae praecipuum sunt instrumentum, eos sanctae quoque linguae dare operam juvat. Pueritia superata, mens humana, seu ratio ex materiae luto altius emergere occipit. Mentis autem poenas ob originis vicium inflictas diximus esse opiniones. Corrupta igitur natura ab ea aetate opiniones profligandas expostulat. Atqui in ephoebis phantasia plurimum pollet: cujus rei illud argumento sit, ut quam semel adolescentuli de longinquis urbibus, ac regionibus formam, situmque confinximus, vix reliqua aetate de iis aliam imaginem conformemus; tam alte prior caelata est, ut complanari, et alia super ea induci non possit. Nihil autem rationi magis, quam phantasia adversatur: quod in foeminis experimur, quae quia phantasia praevalent,ratione minus utuntur: quamobrem acrioribus quam viri animi perturbationibus infestantur. Cum haec ita sint, medicos imitari necesse est, qui mala venena cum modo morbis adhibent, et medentur. Phantasia attenuanda est, ut per eam ipsam ratio invalescat, et Mathesi ab Adolescentibus incumbendum: quae doctrina vehementi imaginum conformandarum vi plurimum adjuvatur: nam saepe longissimam formarum, aut numerorum seriem mente contueri necesse est, ut apodixeos,

quae inde conficitur, veritas agnoscatur. Sed cum puncta, lineasque sine omni crassitie, et corpulentia consideret; per eam mens humana liquescit, et incipit defoeccari. Atque eo pacto Adolescentes in rebus, de quibus jam inter homines convenit, ex dato vero verum conficere assuefiunt; ut in physicis, de quibus maxime contenditur,idem praestare possint. Nam procedente aetate, et Mathesis usu mens humana jam corporis vinculis solutior est, et ordinatior agit: atque ex rebus, quae sensu percipiuntur, par est, quae omnem sensum effugiunt colligere, adhuc corpora tamen. Itaque a Mathesi Physicae opera danda est,quae insensibilia corpora, eorumque insensibiles et figuras, et motus,quae sunt naturalium rerum principia,et caussae contemplatur. Itaque per Mathesim, et Physicam mens humana a pingui, crassoque cogitationum genere, tamquam per gradus depuratur,ut ad res spiritales contemplandas accedat,et intellectu mero, puroque se ipsam, et per se ipsam Deum Opt. Max. intelligat: ac per Mathesis data; per Physices dubia ad metaphysicen, quae res veras, certas, et usquequaque exploratas aperit perducatur. Atque ita vobis Metaphysice expeditis, cum jam regulam tenueritis de falsis, dubiis, verisque judicandi, hoc loci commoda explicatu est ipsa Ars dissertatrix. Tum cognito Deo Opt. Max., quem Natura fatetur; ad eum cognoscendum gradum faciatis, quem nostra Religio profitetur; et Theologiae Christianae animum adjungatis. Absolutam rerum divinarum scientiam, humanarum prudentia sequitur: in quo doctrinarum ordine navium gubernatores imitari debemus: et quemadmodum ii coelestia observant, cynosuram, aliaque astra, quo certa per oceanum itinera teneant, et ad quos portus contendunt, inoffenso cursu naves appellent; ita nos divina contemplemur, mentem humanam, summumque numen; earumque rerum scientia tamquam cynosura utamur, quo per medias opinionum syrtes, dubiorum vada, et coecos errorum scopulos humanae

vitae cursum cautius, tutiusque dirigamus. Cum enim stulti homines veri internoscendi solertiam non habeant; veros bonorum,et malorum fines,quod est omnis humanae prudentiae caput, ignorant. Cumque mala multa sint, quae bonorum, contra multa bona, quae malorum speciem objiciunt; earum imprudentes rerum corporis voluptates sequuntur; labores, paupertatem, ac mortem honestam abhorrent: unde per vicia seipsos affligunt, et humanam societatem corrumpunt. Idcirco corrupta hominum natura scire desiderat; quia beatam esse desiderat. Qui ad sapientiam igitur humanam beatitudinem parentem literarum studia non ordinarit, solvit fortasse linguae, aut mentis poenas, animi non absolvit. Quare complures sunt doctissimi homines, qui tamen ambitione circumaguntur, de fluxa eruditionis gloriola anxii vivunt, invidia doctiorum uruntur. Id eo fit, quia quae studia ad sapientiam comparandam sunt media, sibi fines proposuerunt. Verus igitur disciplinarum, quas praemisimus, usus est, ut mens veris assuescat; ut, cum semel assueverit, delectetur, ut cum velit, facile possit, et cum possit, impensius velit veros bonorum fines in vita agenda deligere: nempe virtutes et bonas animi artes, et per eas mentis divinitatem excolere, et per mentem adire Deum. Quare divinarum rerum scientia imbuti humanae prudentiae studeatis, primum morali, quae hominem, tum civili, quae civem format. Hinc eas edocti Morali Theologiae facilem operam dabitis; ut olim a confessionibus Principum eos in ordinandis, regendisque rebus publicis quam sapientissimis consiliis dirigatis. Porro ad Iurisprudentiam addiscendam multo expeditiores agetis: quae ex morali, civili, et Christianorum, tum dogmatum, tum morum doctrina ferme omnis derivat. Tandem ut quisque vestrum his sapientiae studiis instructus non sibi, aut paucis, sed longe, lateque de humana societate benemereri, et juvare quam plurimos possit, sapientiae studiis illa eloquentiae conjungat. Neque

enim quis vestrum, quando haec omnia ad sapientiam studia excolenda sunt, in iis a Doctoribus condiscendis dubitet consenescere. Consenescet sane, et nequicquam consenescet, si qua ex iis non rite instructus colat: si non ex suo cujusque fine colat: si perverso ordine colat: ut quos *Fabius Quintilianus* eleganter in hoc argumento dixit *compendio morari*; eos argutius, nec minus ex vero, ni fallor, dixeris, haerere, quia properant. Quid illud, quod nemini aeque plura objici solent impedimenta, quam festinanti? Et qui confusis studiorum ordinibus agunt, ut in labyrintho movent, non promovent. At via omnium brevissima recta est: et ordinis haec virtus multa brevi loco concludere. At quia haec studia natura conjuncta, et quo enarravimus ordine disposita, hominum vicio scissa saepe, et turbata sunt, multa videntur, at reipsa non multa, sed eadem deprehendas multiplicata. Artium enim Institutiones, et scientiarum doctrinae, quas Acroamaticas censuimus, et a Doctoribus ediscendas, si nihil in aliis aliunde forinsecus accersatur (quid enim opus est accersiri, si omnia suo quaeque loco dispensate edocentur?) sunt ferme omnes brevissimae. Scientiarum, Artiumque historias exotericas esse existimavimus, ut eas per vosmetipsos erudiri possitis. Atque habetis, optimae spei Adolescentes, quod sequamini de studiorum fine, et ratione consilium, si ab honestate spectetis praeclarissimum; si ab utilitate, optimum; si a facilitate expeditissimum, quod me dedisse non poenitet: quia quamquam sapiens non sim, in eo tamen dando sum sapientes secutus. Si semper faciunt, quia semper possunt: ego, quando mihi haec, quae dixi corruptae meae naturae cognitio admonuit, in hac suasione feci; quia in hac tantum potui; ut sedulo serioque, et ex meae artis proprio fine vobiscum agerem, et pro mea virili parte humanam adjuvarem societatem.

EMENDATIONES

ORATIO I.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIƆIXCIC.

CUJUS ARGUMENTUM

Suam ipsius cognitionem ad omnem doctrinarum orbem brevi absolvendum maximo cuique esse incitamento.

A pag. 9.

Ut enim Deus in Mundo, ita animus in corpore est. Deus per Mundi elementa, animus per membra humani corporis perfusus, uterque omni concretione secreti, omni corpore meri, purique agunt. Et Deus in Mundo, et in corpore animus ubique adest, nec usquam comprehenditur: Deus enim in aethere movet sidera, in äere intorquet fulmina, in mari procellas ciet, in terra denique cuncta gignit: nec coelum, nec mare, nec tellus Dei circumscriptae sunt sedes: Mens humana in aure audit, in oculis videt, in stomacho irascitur, ridet in liene, in corde sapit, in cerebro intelligit, nec in una corporis parte habet finitum larem. Deus complectitur, et regit omnia, et extra Deum nihil; Animus, ut cum Sallustio loquar, *rector humani generis ipse agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur.* Deus semper operosus, semper actuosus animus. Mundus vivit quia Deus est: si Mundus pereat, etiam Deus erit. Corpus sentit, quia viget animus; si corpus occidat; Animus tamen est immortalis. Tandem Deus Naturae Artifex, Animus Artium Deus.

B pag. 12.

Etsi de omnibus omnino rebus mens humana haereat dubitetque, nullo sane pacto ambigere potest, quod cogitet: nam id ipsum ambigere cogitatio est. Cum itaque nequeat se non cogitationis coscium agnoscere, ab ea cogitandi coscientia conficit primum, quod sit res quaedam, nam si nihil esset, qui cogitaret? Deinde sibi infinitae cujusdam rei notionem esse insitam intelligit: tum adsumit, tantundem in caussa esse oportere, quantum in re est, quae ab eadem praedicatur: hinc denuo colligit, eam infinitae rei notionem a re quae sit infinita provenire. Heic se finitum agnoscit: itaque infert, eam notionem ab infinita re, cujus ipse quaedam sit particula, obortam esse. Hoc explicato adsumit: quod infinitum est, in se continet omnia, nec a se quicquam excludit. Hinc rursus complectitur; eam notionem sibi esse a natura omnium perfectissima ingenitam. Proponit iterum: Quod perfectissimum est, id est omnibus perfectionibus cumulatum: colligit denuo: Itaque ab eo nulla secreta est. Ad haec assumit: Perfectio est, quid esse. Tandem denique concludit: Est igitur Deus. Cumque Deus sit omnia, est omni pietate dignus.

C pag. 13.

Nec sane Philosophi, Historici, Oratores, Poetae, qui aeternam sibi doctissimorum laudem hominum pepererunt, ulla alia de caussa summo habentur in precio, quam quod ad quae animi humani natura fert, rectius quam alii animum acriusque adverterunt.

D pag. 13.

Orphei Lyra, Argus navis inter sydera invecta, vestras hominum mentes caelestes esse luculento testimonio confirmant.

E pag. 14.

alii

possunt, quia posse videntur;

nobis non videtur posse qui possumus.

ORATIO II.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIƆIƆCC.

CUJUS ARGUMENTUM

Hostem hosti infensiorem, infestioremque, quam stultum sibi esse neminem.

A pag. 82. [1]

Quod si omnia se, et Universi Rempublicam salvam velint, reliqua creata suam cujusque naturam, homo vero sapientiam sequatur ducem.

B pag. 86.

iterum cupiditas ingruit, et si malum mediocre sit, toedium, si summum stuporem ad stultum debellandum educit.

[1] Conf. Opp. di G. B. Vico, vol. VI. Milano, 1852.

C pag. 87.

Et ne timidum audiat audacium fert praemia injurias, et contumelias; ne audacem, omnia tuta timet: ne avarus habeatur, rem omnem prodigit: ne prodigus, a congesta pecunia tamquam a sacro abstinet, et suum genium defraudat. Itaque in omni vita vel cupiditatibus ardet, vel timoribus trepidat, vel voluptatibus insanit, vel curis aerumnisque conficitur.

D pag. 89.

Dicamus id magis pie, et verius, graviusque. Una re nos Deus sui similes reddit, virtute: qua ne dum humanae, sed cum caelestibus etiam aeternae nos compotes facit felicitatis.

E pag. 90.

distorquet, quam miris odium depravat?

Qui amant, dominarum vitia, tamquam virtutes exosculantur, qui oderint, tamquam vitia virtutes abhorrent.

ORATIO III.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCI.

CUJUS ARGUMENTUM

A literaria societate malam fraudem, quantum in nobis est, omnem abesse oportere, si nos vera, non simulata, solida, non vana eruditione ornatos esse studeamus.

A pag. 19.

Isti sunt homines vel simulate eruditi, vel vana eruditione, ut cum Epicteto loquar, praediti: illi, quia eruditos haberi *volunt*, nec tamen sunt: hi, quia eruditi sunt quidem, sed *suam* eruditionem omnem ad inanem gloriolam, non ad sapientiam et modestiam animi humanitatemque compararunt. Itaque ut utrumque vitetis genus, optimae spei adolescentes, qui in vere literatos ac sapientes viros adscisci studetis, in haec verba sponsionem hodierno die faciatis necesse est: *A literaria societate malam fraudem, quantum in nobis est, omnem abfuturam.* Quod est summum dicendorum caput: Per vestram fidem attendite.

B pag. 24.

Quid isthoc opus facto in re, de qua nemo est nostrum qui dubitet? Attamen ni piget, disseca: nam mihi, ut sum naturae religiosus, de eo scrupulus injectus est: disseca quaeso. Non quia necesse sit: sed ut tibi mos geratur, fiat. Merito te amo. Inspice nunc praecordia. Quid? ut curiosus aruspex extis inhias et pallescis. Nullus quidem. Ostende igitur nervorum a corde origi-

nem. Tenuissima sunt filamenta, nostin? oculorum aciem effugiunt. Adhibe microscopium: tantundem egerimus: attamen adhibe: vereor ne mihi videndi sensus isto conspicillorum genere labefactetur. Nihil pericli est: Nos quotidie utimur; nec quicquam mali inde ortum. Vide quo me inducas. Quid nunc: nervorum stirpem in corde perspicis? Nihil magis. Sum verus? Dixin tam tenuia esse fila, ut omnem oculorum obtutum effugiant? Audio: Sed da te mihi vicissim: inspice cerebrum, et microscopio seposito in summo cerebello glandulam, quam dicimus pinealem, spectastin? Quid ni? Viden ut tenuissima filamenta in cervices deducuntur? unde nervi omnes per spinalem medullam in universum corpus diramantur. Video etiam. Quid nunc? Nonne fugit te ratio? Nulla quidem, nam stat.

C pag. 27.

Alius mihi physicas res geometrice demonstrandas proponit. Cupio hercle: nihil prius, neque fortius: Igitur has de corpore definitiones accipe: teneo: Has porro de motu corporum regulas: factum: da haec quae postulo: tua sunt: hinc geometrica methodo ab indubiis et exploratis semper proxima ex proximis colligentes progrediamur: I prae, sequar. Nonne corpora projecta, non gravitate, quam dicunt, sed circumpulsu aëris deferri tam clare, et aperte percipis, quam illud, quod omnis triangulus angulos habeat duobus rectis aequales? Ita me Deus fortunet, non ita percipio. Atqui definitiones, regulae, postulata concessa te tenent. Ita quidem, quia omnium verisimillima. Quin igitur iuxta mecum sentis? Quia aliqua de motu regula falsa esse potest. Sed quid dixi potest? quando non una *falsa* a doctissimo *Malebrancio* deprehensa est. Quid simulamus et geometricas demonstrationes homini sanae mentis obtrudimus, quas non sit assecutus: ejus instar hoc est, ut quis nullo ab

oculis vicio laboret, et vigilans, et in sole lucem non videat: quando ita mens ad veritatem, ut oculus fertur ad lucem.

D pag. 28.

Literariam societatem omni abacta mala fraude agitemus, authorum virtutes lucro apponamus, cum virtutibus *vicia* compensemus: conferamus in communi de nostro: nec mutua socios nostros fraudemus opera: neve plus profiteamur in commune contulisse, quam re ipsa conferimus. Ita namque vera, et solida eruditione ornati erimus. Vultis novam artem imitandi scriptorum virtutes? amate; vultis novam rationem evitandi vicia? ne curiosi pervestigetis, et quae offenditis, aequi bonique consulite. Vultis evadere doctissimi, aeque et optimi? Conemini esse tales, quales videri velitis. Atque eo pacto societatis literariae....

ORATIO IV.

HABITA XV. KA. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCIV.

CUJUS ARGUMENTUM

Si quis ex literarum studiis maximas utilitates, easque semper cum honestate conjunctas percipere velit, is Reipublicae seu communi civium bono erudiatur.

A pag. 32.

pudet apud vos tam pia, et liberalia ingenia in honestate explicanda immorari, ut communi civium bono erudiamini. Igitur porro aliis de causis cognoscite, quanti officii etc.

B pag. 33.

et cum principe ejus Imperii natione aequo bonoque foedere haberi.

ORATIO V.

HABITA XV. KAL. NOVEMBRIS ANNO CIↃIↃCCV.

CUJUS ARGUMENTUM

Respublicas tum maxime belli gloria inclytas et rerum imperio potentes, cum maxime literis floruerunt.

Etsi diu multumque de re literaria, et militari inter doctissimos homines utra dignitate praestet, disceptatum sit, et etiamnum disceptetur: et literati viri, ut qui suam rem agunt, pro his studiis multa et graviter et copiose dicant; tamen stant pro militia ingentis ponderis, momentique argumenta, quae vix possunt convellere aut labefactare. Militia namque exercetur virtus omnium praestantissima, Fortitudo, qua homines abeunt in Heroas. Umbratilis autem vita literatorum. Imperia armis fundantur, augenturque, non item literis: et bello potentes populi aliis formidini sunt; literariis artibus dediti aliorum injuriis exponuntur. Quare merito Principes, Respublicaeque viros bello claros summis amplissimisque honoribus fere semper afficiunt: et ad quam dignitatem domus senatoria longa togatorum serie majorum aegre perveniret, unus homo novus una re bene gesta tam cito evehitur, ut evolasse videatur. Et quamquam ad haec literarum Patroni respondeant: si fortitudo heroica virtus habetur, Prudentia sit ferme divina, quae mollia fortunae tempora novit, et casus in industriam vertit: et prae-

stantius quid esse Imperia conservari consilio, quam parari virtute: et rem longe praestantiorem contendunt, vereri Principes, quam metuere. Et saepe item togatos ad honores maximos in Republica et summam potentiam adeptos esse commemorant; tamen vel levia, vel dubia, vel aequa opponunt, ut de utrius praestantia non dum etiam liqueat. Itaque ego quo ad vos, generosi Adolescentes, quos gentium nostrae nationis ingenium, non vili lucro, sed honestate et gloria ad praeclarissima, quaeque ducit, aliquid firmius certius praestantiusque pro vestris studiis afferam, id vobis argumentum propono: *Respublicas tum maxime belli gloria inclytas, et imperio potentes, cum maxime literis floruerunt.*

A pag. 43.

Nam de ejus imperii diuturnitate et amplitudine nihil dico, quae dum parva Graeciae particula fuit, diu quidem stetit: sed post paucos annos ab Atheniensibus bello victis, Spartani Imperii gloria cum Cleomene omnis concidit.

B pag. 44.

At si Sergius non impie Christiana doctrina abusus Rempublicam Turcicam legibus fundasset, neque in eam Arabum, qui literati erant, bona militiae instituta defluxissent, neque a nostris et novae belli Machinae, novaque ars propugnandarum expugnandarumque urbium proditae essent; quid? non dico tantum hostem, sed ullam prorsus eam Rempublicam in orbe Terrarum haberemus?

C pag. 46.

Quod res est, Populi literarum rudes, et bonis pacis bellique institutis expertes, pecora sunt: et si forte velint armorum rumore clarescere, non justo exercitu rem gerunt, sed multitudine inundent necesse est: et si gentibus cultioribus potiantur, in iis quo tuti regnent, literas aut condiscant, aut deleant oportet: nam literarum studiis acuuntur ingenia, et ingeniosi populi pugilum instar sunt,qui non robore percellunt, sed articulo adversarios per tempus supplantant. At nos hic de bellicae artis gloria, non inundationum cladibus, ac vastationum feritate, de maximis imperiis fundandis, non de cultarum rerumpublicarum excidio, de Alexandro, de Caesare, non de barbaris ferarum gentium ductoribus verba facimus. Populi autem literis culti, quamquam unis pacis institutis recte ordinati, quamquam a bello abhorrentes, modo sint sive natura, sive munimentis tuti, nihil vetat, quin si intra ditionis claustra orbis terrae amplissimus detur, et maximum, et beatissimum agitare possint imperium. Sint exemplo Sinenses, antequam ingens a Scythis murus perrumperetur. Populi vero illiterati, quibus sapientes viri optima pacis, bellique instituta reliquerunt, dum instituta vigent, et tempora institutis conformia consequuntur, quia autem horum neutrum est diuturnum, aut brevi, aut nunquam per summam belli gloriam amplissima parare quidem possunt imperia: sed si neque instituta a civibus sancte custodiantur, aut apud hostes res militaris mutetur in melius; cum sapientes iis non suppetant, qui noverint Rempublicam ad antiqua instituta redigere, cum sint literarum incallidi, a quibus nova bellica orta est, si Imperium proferre velint, populi literis vel mediocriter docti, bellique gnari,quamquam opibus impares et ditione longe minores, iis virtute tamen et arte obstabunt, ut

Hungariae Reges Turcicae Monarchiae fuerunt et sunt impedimento: sin novis,ignotisque belli artibus impetantur, procul dubio corruent: ut omnia imperia, quae ignota instruendi acies arte, vel novis machinis ab hostibus tentata sunt, neque a literaria re copiam imitandi, aut certe alia arte eludendi hostes habuerunt, occiderunt. Sed neque pacis, neque belli instituta vel optima sine diligentissimo literarum cultu, et summam belli gloriam, et Monarchias parare possunt: quia in bellica arte praecipuum est nosse pugnandi tempora: qua de re, ut de ceteris prudentiae nullum potest esse institutum: nam si sint, et servare velis, cum ea certa sint, et occasiones infinitae, jam tibi multa vincendi tempora praeterierint; et dum tempora legibus cauta expectas, opprimeris. Monarchias autem nunquam domi legimus partas, sed bello et acie fundatas. Optima autem rerum uni Philosophi vident; quia uni Philosophi rerum genera norunt. Et vero duo sunt Imperatorum praestantissimi, Alexander et Caesar. Alexander evasit Magnus, qui ad magnitudinem Achillis exemplo per Homeri lectionem exstimulatus se conformavit. Caesar de imperatoriis laudibus et gloria cum Alexandro certat, quia lectione rerum ab Alexandro gestarum ad id maximorum Ducum genus inflammabatur. Itaque et Alexandrum, et Caesarem Homero, sive rei literariae, condicere explorato jure possimus. Nam perpetuo ordine in historiis observamus, ubi literarum laus, ibi parem et belli. Floruit omni scientiarum et artium genere Graecia, floruit armis. Claruit sapientiae studiis Roma, claruit militia. Philosophiae studia, obscuris Christianorum seculis ad Arabes se receperunt, ii armorum gloria celebrantur. Christiani rem literariam instaurant, excolunt, augent, et omnium orbis terrarum gentium existunt bello clarissimi. Quare merito a quibus nationibus sapientia stetit, ibi orbis terrarum Monarchiae constitutae. Eas quatuor rerum gestarum scriptores numerant: videte quaeso, an ratio constet. In Assy-

riis Chaldaei, sive ejus gentis sapientes regnant; et mox Ninus primam fundavit: apud Persas Magi, sive eorum sapientes agitant regnum, et Cyrus alteram stabilivit: inter Graecos summi, maximique Philosophi claruerunt, et Imperium orbis terrarum vergit ad eos: literarum studia apud Romanos excultissima, et maxime celebrata, et existit Augustus,

Imperium Oceano, famam qui terminet astris.

Cum igitur bonarum literarum studia tanta armis, Imperiisque conferant ad gloriam, et amplitudinem, quanta diximus, adjumenta; si amplissimo argumento ad earum studia ducamini, huc animum appellate. Haec enim studiorum Universitas templum est, ubi mens belli colitur, his studiis belli prudentia adolescit: a vobis generosi armorum sensus, a vobis praeclara rerum gerendarum consilia, a vobis egregiae ducum artes, a vobis denique belli gloria proveniet, Imperiique amplitudo.
